

MAJ 1998

GER

25

Dansk Mongolsk Selskab

Nr. 25 - 9. årgang Maj 1998

Dansk Mongolsk Selskab's medlemsblad er tidsskriftet GER, som udkommer februar, maj, august og november.

Redaktion: Rolf Gilberg (ansvarshavende), Bulgan Njama, Gudrun Lefmann, Jan Koed og Bent Gynther. Artiklernes synspunkter repræsenterer den enkelte forfatters holdninger og deles nødvendigvis ikke af redaktionen. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen.

Dansk Mongolsk Selskab

Æresmedlem: Hans Kongelig Højhed Kronprins Frederik

Bestyrelse: Klaus Ferdinand, Rolf Gilberg (formand), Bent Gynther, Søren Haslund-Christensen, Jan Koed (kasserer), Gudrun Lefmann (sekretær), Bulgan Njama, Leif Petersen.

Selskabets adresser:

Formanden: Rolf Gilberg, Etnografisk Samling, Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K.

Telf: 3347 3207; fax: 3347 3320.

Sekretæren: Gudrun Lefmann, Thurøvej 3, 2000 Frederiksberg. Telf: 3187 9003

Kassereren: Medlemskab, adresseændringer og kontingent: Jan Koed, Carl Bernhardsvej 15 sttv, 1817 Frederiksberg C. Telf: 3122 3729
Postgiro: 784-1582

Medlemskontingent:

100 kroner pr. kalenderår.

Udenlandske medlemmer skal betale ekstra porto.

Dansk Mongolsk Selskabs formål er:

(a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.

(b) at udgive skrifter om mongolerne.

(c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.

(d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.

(e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

Forsiden

Krebs' filtstøvler blev skubbet ind under hovedet på hende og forestillingen kunne begynde. Læs mere side 14-15.

Kassereren skriver

Ved tærsklen til den herlige ferietid har vi endnu ikke modtaget kontingentindbetaling fra 44 medlemmer. Jeg vil opfordre de medlemmer, der endnu ikke har betalt kontingent for 1998, om at få det gjort hurtigst muligt.

Den 3. marts blev der indbetalt et beløb på 100 kr i Tornby 9860 Postbutik. Der var ingen afsender på girokortet. Hvis nogen kan bidrage til opklaringen af mysteriet hører jeg gerne fra dem. Jan Koed

Tsaatan kommer ...

Se tekst side 5:

Quiz svar: 1c, 2a, 3b, 4c, 5b, 6c, 7d, 8c, 9b, 10e.

Kilde til tekst side 10: Sandheden om kapitalismen kom for sent. The Mongol Messenger, 5(343), 4. februar 1998 (Ulaanbaatar). Oversat af Jan Koed.

ISSN Nr: 0905-9504

Danske i Mongoliet Et forskningsprojekt

"Danske i Mongoliet" er et forskningsprojekt, som handler om studiet af danskere, der opholdt sig i Mongoliet i første halvdel af 1900-tallet. Denne periode er meget vigtig i Mongoliets nyere historie, fordi landet skiftede status fra at være en del af kejserriget Kina til at blive en folkerepublik.

I 1911 mistede Qing Dynastiet magten over et Stor-Kina. Mongolerne i Ydre Mongoli sagde fra til det nye styre i Kina og løsrev sig, hvilket gav anledning til 10 års krig. Den afsluttedes med, at det mongolske kommunistiske parti blev grundlagt i 1921. I 1924 blev så Den Mongolske Folkerepublik dannet.

Mens disse historiske begivenheder fandt sted, rejste flere danskere i Mongoliet, dels på ferie og eventyr, dels som et led i deres arbejde. En del opholdt sig igennem flere år i denne overgangperiode. Ved at følge disse danskeres liv og oplevelser kan man både lære noget om den tids danskeres syn på fremmede folk og på sig selv, samt at man kan lære noget om Mongoliets nyere historie i det 20. århundrede.

Det mongolske kommunistiske styre (1924-1990) har ikke været helt åbent overfor den mongolske befolkning med viden om, hvordan de historiske begivenheder fandt sted. At et styre har valgt at se de historiske begivenheder i et særligt lys, som netop fik deres system til at se mest fordelagtig ud, er der mange andre eksempler på verden over.

Gennem de danskes beretninger, som i de fleste tilfælde kun foreligger på dansk, kan nutidens mongoler lære detaljer om deres eget lands historie, som ellers ikke

ville være tilgængelig. Derfor har jeg i samarbejde med Nationalmuseet for Mongoliets Historie i Ulaanbaatar startet dette forskningsprojekt til gensidig interesse for begge parter.

I Danmark findes en hel del oplysninger om disse danskere, men ofte kun på dansk, så mongoler vil ikke nemt kunne drage nytte af dem. Ligeledes findes der i Mongoliet oplysninger om disse danskeres liv i Mongoliet. Der lever stadig folk, som husker disse danskere, men snart vil der ikke være nulevende som husker, fordi tiden strækker sig over en længere periode end et almindelig liv rækker.

Et samarbejde om dette emne vil være frugtbart for både Danmark og Mongoliet. Danmark vil få bedre viden om de danskere, som slog sig ned i Mongoliet. Mongoliet vil få bedre oplysninger om landets historie i en urolig periode, som det politiske system senerehen ikke ønskede alt for meget frem i lyset af. Nu da der er et nyt politisk, demokratisk system i Mongoliet, er det blevet muligt for mongolerne at forske i deres egen nyere historie for at finde ud af og forstå, hvad det var der skete på overgangen mellem kejserrige og republik. Nysgerrigheden blandt mongolerne er stor.

Danske i Mongoliet

Grunden til, at jeg nævner mit forskningsprojekt til Dansk Mongolsk Selskabs medlemmer skyldes flere årsager. Først og fremmest en almindelig orientering om, hvad der foregår med hensyn til Mongoliet. Men også med det håb, at kunne få hjælp for folk, som måtte ligge ind med viden og/eller materiale.

Her er en liste over de danskere, som jeg indtil videre mener falder inden for forskningsprojektets interesseområde. Men der er sandsynligvis flere, så jeg vil gerne høre fra folk, som ved noget. ☺

Rolf Gilberg

Albertsen, Kristian Peter
Birck, Tage
Black, Sophus
Borgstrøm, Kaj
Grønbech, Kåre
Haslund-Christensen, Henning
Henningsen, Herbert F.
Isager, Erik
Jacobsen, Hans
Jacobsen, Werner
Johansen, Hans
Krebs, Carl Immanuel
Krebs, Ove
Kaarsberg, Hans S.
Larsson, Frans August (S)
O. E. V.
Petersen, N. P.
Poulsen, Niels
Quaade, Poul
Rasmussen, A. H.
Schiern, Hans Christian
Schönebeck, Alfred
Söderbom, George
Sørensen, Arthur Bollerup
Sørensen, Knud
Tidemand, Lena

Tsaatan-folkets rensdyrflokke er ved at forsvinde

Mens husdyrbestanden i Mongoliet som helhed er nået op på 31 millioner dyr, bliver mængden af rensdyr færre og færre i Hovsgol Aimag. Rensdyrkød og hvidfisk er dagligdags føde for Tsaatan-befolkningen, som bor omkring søen Tsagaan Nuur.

Nedgangen i antallet af rensdyr har skadet Tsaatan-folkets økonomi og overlevelse. Situationen er blevet forværret for minoritetsbefolkningen ved Tsagaan Nuur, fordi både fiskeri og rensdyrdrift til næste år vil blive privatiseret. Privatiseringen vil betyde en ende på Tsaatan-folkets eneret til rensdyrdrift.

Rensdyret er et særligt dyr som kræver et specielt miljø og foder. Tsaatan-folkets traditionelle måde at avle rensdyr på vil ende, når en industriel privatisering sætter ind.

Miljøaktivister har påpeget, at en privatisering af rensdyrdriften vil ende med en overslagning på de tilbageværende rensdyr i Mongoliet. Rensdyrflokke, som tidligere levede i et stort antal i den centrale del af landet, er i dag alle borte.

En anden advarsel fra miljøaktivisterne er, at rensdyrflokkene er meget indavlet på grund af de meget små flokke. Det har bevirket mange nyfødte dyr med misdannelser og sygdomme i de nuværende rensdyrflokke.

Hyrder har forsøgt at forbedre deres rensdyrflokke ved at krydse importerede rensdyr fra det nærliggende Tuva-område i Rusland. Det er imidlertid en meget kostbart affære for et lille folk uden særlig mange penge. De mongolske rensdyrflokke er over de sidste par år skrumpet meget ind på grund af sygdom.

For tiden lever 20 rensdyr-hyrdefamilier langt inde i taigaen på et ekstremt lavt fattigdomsniveau. De har ikke andet at leve af end kødet fra deres rensdyr, og hvad de kan fiske.

Tsaatan-folket, som tidligere var mange, lever stadig i traditionelle tipi-lignende telte. Fattigdomslindringsfonde har tvunget regeringen til at støtte Tsaatan-folket med mad og husly. ☺

Billedtekst:

En tsaatan-dreng krydser en flod på ryggen af sit rensdyr. Rensdyr står bedre fast på fødderne i den situation end heste. Rensdyr kan bære en rytter omkring 60 kilometer om dagen.

Kilde: The Mongol Messenger, 3(433), 4. februar 1998 (Ulaanbaatar). Oversat af Rolf Gilberg.

Herunder: tsaatan-pige på rensdyr.

Tsaatan kommer, Tsaatan kommer...

Vores udelukkende mongolsk-talende hesteguide var synligt lettet, da han kom galoperende og afbrød suppegryden, der kogte over ilden, for at bringe os den glædelige meddelelse. Opgaven var fuldført, og så allerede første aften jublede han på vores fælles fingersprog. Få minutter efter kunne vi høre klokker nede fra stranden. Vi ilede spændte afsted.

Vi var på jagt efter Tsaatan-folket, rensdyr-folket, der lever i det nordlige Mongoli højt oppe i skovene vest for Hövsgöl søen tæt på den russiske grænse. Eller faktisk var vi bare på en helt uskyldig turistridetur. Mens vores hyrede chauffør og hans søn ventede på at skulle køre os videre ud over de mongolske stepper, når vi kom tilbage til Hövsgöl efter 6 dage.

Vores viden om Tsaatan-folket var meget lille. De bruger rensdyr. De har en anden religion end den fremherskende. De klæder sig anderledes. Det tager mindst 4-5 dage at ride fra Hövsgöl til Tsaatan-folket.

Da vi lejede hestene hos Bajatalar og hans familie, blev vi forberedt på, at det kunne blive svært at finde rensdyr-folkene. "*De er nomader som de fleste mongoler, og for tiden er de på vej i denne retning*", men hvor ved vi ikke bestemt, forklarede Bajatalar på flydende engelsk. Vores hoveder var fulde af historier om mongolernes fantastiske evner til at forstå og kommunikere med såvel dyrene som naturen, så vi satte vores lid til hesteguiden.

Det var en lille familie. Fire voksne og tre børn. 15 rensdyr og en del pakkenelliker bundet på ryggen af de største af dyrene. Børnene var synligt trætte. Vi kunne forstå, at de havde været undervejs i flere dage. Men Tsa-

tan-mor var begejstret. Ved hjælp af hendes pragtfulde kropssprog og enkelte indstuderede sætninger på engelsk, lod hun os forstå, at de glædede sig til at se os næste dag. Kom endelig og besøg os i vores lejr et par kilometer længere henne ad stranden, smilede hun.

Vi var henrykte. Forestillede os allerede hvordan stranden i løbet af morgendagen ville blive fyldt op med mange flere rejsende Tsaatan-familier. Hvordan endnu flere rensdyr med klokker om halsen ville mødes på græssletten, før de sammen ville drage videre op i skovene, for at finde en egnet plads at slå lejr.

Morgendagen oprandt. Mange viber og fremmede fugle løb omkring i vandkanten, da vi vandede hestene. Alt var stille. Og meget øde.

Indtil vi nåede turistlejren, og dermed Tsaatan-familien, der sad pænt oprangeret på et enkelt tæppe. Mælketeen kogte på det lille blikkomfur. Rensdyrene græssede roligt mellem træerne. Tsaatan-mor bød os velkommen, og vi slog os ned. "*Foto, foto*", sagde familien ivrigt i kor efter få minutter. Der var kun få krummer tilbage af brødet, vi havde medbragt, og børnene var igang med at ødelægge de ting, vi havde givet dem, mens mændene uinteresserede bladrede i bunken af postkort og billeder, vi lod gå rundt. Posen med sukker og de øvrige gaver vi havde givet dem forsvandt hastigt ned i en pose.

Dollar, dollar havde selv den mindste datter lært at sige. Alle kiggede spændt på vores lommer, og da vi ikke reagerede, bladrede de hektisk i min lille frasebog for at vise os alle bogens sætninger, der indeholdt ordet penge. Mange mongoler var kommet til, og vores

guide lod os forstå, at der snart ville dale penge ned fra luften. Et fly med japanske turister ville lande om få timer.

Det begyndte at gå op for den lille familie, at vi ikke havde tænkt os at tømme lommerne for vores sparsomme valuta. Dermed skiftede stemningen hos familien såvel som hos hele lokalbefolkningen, der havde samlet sig omkring os. Det var for længe gået op for os, at vi befandt os i et arrangeret møde med en lille rig familie, der med jævne mellemrum stiller sig op på turistlejren for at blive fotograferet af japanske turister mod et betydeligt salær afregnet i amerikanske dollar.

"*Japanese people good people - you no good people*", sagde Tsaatan-mor, mens hun kiggede ondt på os. Vi kunne mærke, hvordan de lokale med deres stærke mongolske kropssprog gav hende deres fulde opbakning. Hvordan skulle de kunne mene andet?

Mens mongolerne kom galoperende langvejs fra for at tage del i aftenens dollarfest, valgte mine to israelske rejsefæller og jeg at ride videre. Videre i den ubeskriveligt smukke natur, hvor vi snart blev inviteret på te og yghurt hos en fattig familie, der arbejdede i skoven. Og til endnu en masse gæstfrihed blandt fiskerne, der bor i teltlejr ved den sorte bæk i ugevis for at fange og tørre fisk til resten af året. Væk fra det japanske luftangreb på den mongolske kultur.

☺

Berit Mühlhausen

Berit Mühlhausen rejste sommeren 1997 en måned rundt i Mongoliet. Hun er friluftsuddannet og bidt af simple livsformer. Journaliststuderende de næste 4 år.

Det er på tide at åbne øjnene

Gennem de sidste to år har jeg haft mulighed for at arbejde med udenlandske journalister fra Danmark og Australien. Undervejs har jeg opdaget nogle forskelle mellem mongolske og udenlandske journalister.

Første iagttagelse

Mongolske journalister anser de emner, som optager fremmede journalister, for at være uden værdi og betydning.

For eksempel diskuterede nogle mongolske journalister fornyligt de nuværende vanskeligheder og forhindringer for den mongolske journalistik med to journalister fra Danmark. Mødet blev holdt i en ger-lejr ikke langt fra Ulaanbaatar i september måned sidste år. Det var temmeligt køligt udenfor, selv om vejret stadig var fint og solrigt.

Vi diskuterede problemerne vedrørende den mongolske journalistik, da den ene af danskerne pludseligt afbrød talestrømmen og spurgte:

»Det trækker ind udefra. Vil I skrive noget om, hvorfor vinden kan trænge ind?«

»Nej, det er ikke vigtigt at skrive om. Der er vigtigere emner som fattigdom, arbejdsløshed og økonomisk nedtur,« svarede vi.

»Men er det ikke vigtigt at beskæftige sig med, hvor meget varme vi mister gennem hullerne, og hvor meget brændstof vi spilder? Og hvad med ressourcerne i de mongolske skovområder? Ligger årsagen til fattigdommen og den økonomiske situation netop ikke i den dårlige udnyttelse af brændstøffet?« svarede danskeren.

Et tilsvarende eksempel

De ældre studerende ved Det mongolske Presseinstitut spillede basketball sammen med deres danske lærer i en almindelig folkeskole. Gymnastiksalens gulv var revnet og fuld af huller. Læreren spurgte, om nogle af dem kunne tænke sig at skrive om hullerne. Ingen svarede. De mente ikke, at emnet var værd at skrive en historie om.

Vores lærer bemærkede da, at mindst fem eller seks klasser bruger salen hver dag. Hvor mange børn bliver fanget i hullerne og kommer til skade med deres arme og ben? Hvor mange skoledage mister de? Kommer de bagud i skolen? Hvor mange penge bruger deres forældre til medicin og lægebehandling? Det er alle sammen vigtige spørgsmål, der har at gøre med årsag og virkning, problemer som vi overså.

Hvad er grunden da til, at mongolske journalister ser så anderledes på tingene?

Efter min mening er den vigtigste årsag, at mongolske journalister ikke skriver historier af betydning og ikke belyser dem fra forskellige vinkler. Historierne er begrænset til almindelig, officiel information. Man tager ikke hensyn til almindelige læsere og skrivestilen er rettet mod regeringen, ministerierne og kredse med autoritet. Det er ingen hemmelighed, at journalister der lever op til regeringens og ministeriernes forventninger får tilbudt bedre jobs og opnår en større autoritet.

Det forekommer at være endnu et problem, at der altid kan stilles spørgsmål om hvorfor, hvor, hvordan og hvem efter at man har læst en mongolsk nyhedsartikel. Journalister har en tilbøjelighed til at mene, at det er i orden at udelade afgørende facts fra en historie.

Anden iagttagelse

En gang blev jeg af en fremmed journalist og ekspert spurgt om, hvorfor mongolske journalister ikke stiller spørgsmål ved pressemøder.

Hvorfor mon? Jeg tror spørgsmålet allerede er besvaret af parlamentsmedlemmet B. Bat-Erdene. Jeg er enig med hans bemærkning om at:

»Mongoler er ikke sammen med andre mennesker for at stille spørgsmål, men for at indhente viden.«

Med andre ord har de fleste, der møder op til pressekonferencer, ingen baggrundsviden om emnet. De er til stede, lytter til diskussionen og refererer så hvad

der blev sagt. Uden at vide noget om emnet på forhånd er det umuligt at stille spørgsmål. Grunden til dette synes at være, at de der læser til journalist ikke bliver trænet i at stille spørgsmål.

Min hensigt er ikke at påvise, at mongolske journalister er værre end fremmede journalister. På grund af vores forskellige kulturer er det umuligt at sammenligne mongolsk og vestlig journalistik.

Hvis vi ikke træner vores journalister i at foretage research på deres historier, foretage en alsidig vurdering af deres kilder og forøger deres viden om emnerne, vil det være meningsløst at tale om den mongolske udvikling af journalistikken. Uheldigvis skifter mange mongoler karriere efter at de er kommet tilbage til Mongoliet fra studieophold i udlandet. Deres netop erhvervede kendskab til engelsk udløser højere betalte jobs i forretningsverdenen eller på andre områder. Det er blevet mere og mere almindeligt gennem de sidste fem eller seks år, efterhånden som der bliver flere muligheder for personer med en vestlig uddannelse.

Vi kan ikke tillade os se skævt til de journalister, der skifter karriere. De har ret til at gøre brug af deres evner, som de ønsker. Resultatet er imidlertid, at de erstattes af ikke-professionelle, folk som er uddannet i fag, der ikke har meget at gøre med journalistik. Forhåbentlig standser denne proces, efterhånden som vores økonomi bliver bedre, og journalister har råd til at være journalister. ☺

D. Narantuya

Kilde: The Mongol Messenger, 3(341), 21. januar 1998 (Ulaanbaatar).
Oversat af Jan Koed.

The Mongol Messenger Quiz

(1) I 1162 blev den unge Temujin født. Han blev i 1206 kendt som Chinggis Khan. Dette navn betyder:

- (a) Konge af Mongoliet
- (b) Kongernes Konge
- (c) Konge over Universet
- (d) Konge over alt levende
- (e) Krigerkongen

(2) I 1200-tallet invaderede mongolerne områder så langt syd på som:

- (a) Java
- (b) Australien
- (c) Vietnam
- (d) Xian
- (e) Christmas Island

(3) Hvor mange aimag'er (provinser) er der i Mongoliet?

- (a) 15
- (b) 21
- (c) 30
- (d) 42
- (e) 50

(4) Hvilke af de følgende er ikke del af Soyombo, Mongoliets nationale symbol?

- (a) flamme
- (b) sol
- (c) kriger
- (d) yin og yang
- (e) spyd

(5) Hvem er borgmester i Ulaanbaatar?

- (a) O. Dashbalbar
- (b) J. Narantsatsralt
- (c) Ts. Adiyasuren
- (d) M. Enkhsaikhan
- (e) Ts. Sainbayar

The Mongol Messenger, the Free Press of Mongolia, published by Danida Free Press.

(6) Hvilket er det mest kendte dinosaur-fund i Mongoliet?

- (a) Tyrannosaurus Rex
- (b) Brotosaurus
- (c) Protoceratops
- (d) Oviraptor
- (e) Pterodactyl

(7) Ud over Rusland og Kina hvilken stat er så Mongoliets nærmeste nabo?

- (a) Nordkorea
- (b) Kirgisistan
- (c) Bhutan
- (d) Kazakstan
- (e) Tadjikistan

(8) Hvor mange stykker husdyr findes der i Mongoliet?

- (a) 4,5 millioner
- (b) 14,7 millioner
- (c) 31,3 millioner
- (d) 55,0 millioner
- (e) 60,3 millioner

(9) Hvem overtog magten efter Chinggis Khan?

- (a) Kublai
- (b) Ogedei
- (c) Sukhbaatar
- (d) Altan
- (e) Kangxi

(10) Hvad hedder Mongoliets højeste bjerg?

- (a) Bogd Khan
- (b) Otgon Tenger Uul
- (c) Altan Taban Uul
- (d) Sutai Uul
- (e) Tavanbogd Uul

Kilde: The Mongol Messenger, 3(341), 21. januar 1998 (Ulaanbaatar). Oversat ved Rolf Gilberg.

Den urbane cowboy

Jeg kom første gang til Ulaanbaatar i september 1993. Da jeg forlod mit landlige hjem i Ider Sum, Zavkhan Aimag i nordvest Mongoliet, var luften blevet kold, og sæsonens første sne kunne iagttages på de omkringliggende bjergtinder.

Det var varmt i Ulaanbaatar. Der var noget i luften, der føltes tungt. Min familie, der bestod af to brødre og to søstre, flyttede ind i en lejlighed i en forstad til byen. Rummene virkede indelukkede, og jeg havde svært ved at sove. Det varede mere end en måned, før jeg var i stand til at sove igennem om natten.

Leveomkostningerne var et andet problem. Jeg opdagede, at penge spillede en meget vigtig rolle i byen, meget mere end i Zavkhan. Kun hvis du har penge, kan du foretage dig noget i byen. Alt har en pris.

En hyrdefamilie har ingen penge. Vi havde ikke råd til elektricitet eller blot en avis. Faktisk er aviser temmeligt sjældne og værdifulde. Når man har læst dem, bliver de gemt væk for alle tilfældes skyld. De kan bruges som tobak eller til at pakke gaver ind i. I byen bliver den slags taget for givet.

Selv om vi ikke havde nogen penge på landet og måtte arbejde hårdt, havde vi det rart alligevel. Vi havde mange gode ting omkring os, der ikke kostede noget. Den friske luft, bjergene og vandløbene. Landskabets fredfyldte ro var rigelig betaling.

På gaden derimod opdagede jeg en bemærkelsesværdig forskel på måden at leve på. Bilerne, busserne og de store bygninger påvirkede min sindstilstand, men menneskene virkede endnu mere chokerende på mig.

Jeg kunne se angsten deres øjne. Folk var bange for hinanden. På landet har folk ikke kun deres frihed til at opføre sig som de vil, men også til at omgås hinanden uden bagtanker. Jeg begyndte at spørge mig selv:

»Kan jeg sige noget til ham ... kan jeg stole på hende?«

Denne måde at tænke på var ikke instinktiv, det var noget jeg lærte efterhånden.

En hændelse på Det sorte Marked lærte mig noget om tillid. Min bror og jeg tog derhen for at købe noget tøj. I den forvirrende trængsel var der nogen, der stjal mine penge. Min bror sagde:

»Byen er ikke som på landet, vær forsigtig.« Et godt råd!

Mine venner og kolleger gav mig også gode råd:

»Lad være med at gå ud alene om aftenen, luk ikke døren op uden først at spørge hvem det er, gør ikke dit, gør ikke dat.«

Nogen sagde til mig, at når jeg kommer hjem, skal jeg låse døren og ikke gå ud igen. Det var svært for mig, for i geren er det naturligt at komme og gå som det passer én. Vi låste aldrig vores dør i Zavkhan.

Disse byregler var meget foruroligende. Mens jeg før havde været fri, blev jeg nu bundet af det nye miljø. Men jeg lærte at leve med det. Jeg tilpassede mig. På landet er vi også nødt til at tilpasse os miljøet. Det er derfor vi flytter vores ger så ofte. Vi flyttede vores ger, når årstiderne skiftede. Vi flyttede til bedre græsgange. Livet på landet tvang os til at tilpasse os. At komme til byen var blot endnu en form for tilpasning.

På et tidspunkt vil jeg forandre mig, men jeg tvivler på, at byen nogen sinde vil blive i stand til at fjerne livet på landet fra mit hjerte. ☺

L. Amarbat

Kilde: The Mongol Messenger, 3(341), 21. januar 1998 (Ulaanbaatar). Oversat af Jan Koed.

Sandheden om kapitalismen kom for sent

Da det kommunistiske regime op-
hørte i 1990, stod hele nationen på
tåspidserne, ivrigt optaget af at
stirre ind ad vinduerne til kapita-
lismen. »Hvilke rigdomme vil vi
finde derinde?« spurgte vi os selv.
Forventningerne var grænseløse.
Alle troede, at nationen som ved
et trylleslag ville blomstre op og
blive velstående.

Vi kendte alle til livet i de ka-
pitalistiske lande i Vesten. Vi øn-
skede at tro på, at kapitalismen på
en eller anden måde ville få os til
at ligne dem. Vi ønskede os alle
skinnende nye biler, og alt hvad
der i øvrigt forekom os at høre
med til et »typisk« kapitalistisk
land. Det var blot et spørgsmål om
at åbne døren og gå ud på gaden
for at finde vores Eldorado.

Men nu efter syv år er gaderne
stadig ikke belagt med guld. Iro-
nisk nok er livsbetingelserne de
stik modsatte. I stedet for guld er
der gadebørn, forladte byggeplad-
ser og tomme fabrikker. Der var
nogen, der stak os en løgn. Af bit-
ter erfaring har vi lært, at kapita-
lismen ikke kan sammenlignes
med smukt broderede lommeter-
klæder i lyse pastelfarver. Kapita-
lismen er et system, hvor en me-
get lille del af befolkningen finder
guldet for enden af regnbuen,
mens resten af nationen ser på,
vrede og oprørte.

Jeg kan nu se, hvad den kapi-
talistiske drøm førte til. Når jeg
går hjem om eftermiddagen, pas-
serer jeg parlamentsbygningen.
Fra parkeringspladsen i gården ser
jeg bilerne køre ud, BMW, Mer-
cedes og Land Rover. Jeg passerer
de nye banker og kontorbygninger
og ser folk i nyt italiensk tøj haste
hjem efter en lang dags foretag-
somhed. For syv år siden virkede
det, som om vi alle havde mulig-
heden for at træde i deres fodspor.

Nu ved vi bedre. Så hvad kan
vi gøre for at bedre på situatio-
nen? For det første må vi bringe
de sidste statsdrevne virksomheder
til ophør. Et socialt system er i
stand til at fungere ordentligt, hvis
alt bliver drevet af staten, som det
blev i den kommunistiske periode.
Et socialt system kan også funge-
re, hvis de fleste virksomheder
privatiseres, som det praktiseres i
flere vestlige lande. Men vi kan
ikke sidde mellem to stole. Vi må
sætte fart på privatiseringsproces-
sen, hvis det er den vej, vi har
valgt.

Præsident Bagabandi opdagede
fornyligt, hvordan privatiserede
virksomheder udkonkurrerede de
statsdrevne virksomheder. Under
en besøgsrunde på nogle fabrikker
så han, hvordan private industrier
har succes, fordi de har mere på
spil end fællesejede fabrikker.
Præsidenten forklarede, at de fæl-
lesejede virksomheder ikke er i
besiddelse af tilstrækkelig kapital
til at konkurrere med de fuldt pri-
vatiserede virksomheder, der bli-
ver rigere for hver dag der går.
Hvis alle fabrikker blev privatise-
rede, ville konkurrencen øges,
kvaliteten forbedres, omkostnin-
gerne blive lavere, og der ville
skabes flere jobs.

Selvfølgelig er det ikke muligt
at forestille sig en fuldstændig ka-
pitalistisk politik gennemført fore-
løbigt. Vi er stadig i en over-
gangsfasen, og det vil tage tid at
udvikle samfundet. Hvis vores in-
dustri fortsætter med at udvikle
sig, og økonomien stabiliserer sig,
vil der opstå en middelklasse. Op-
komsten af en middelklasse er det
virkelige tegn på et kapitalistisk
samfund.

Indtil da kan jeg kun se tilbage
på de »gode gamle dage«, da en
almindelig mand som jeg var godt

i vej ligesom resten af samfundet. På mange måder forekom dagene under det kommunistiske system at være mere romantiske end vores kapitalistiske fremtid. Det var en periode, hvor alle mongoler tjente det samme og var forenet i ønsket om samarbejde af stolthed og kærlighed til deres land.

Det synes, som om kapitalismen gør folk mere uafhængige - tør jeg sige grådige? Begæret og muligheden for at tjene penge har blændet mange. Det har været skyld i korruption og mistillid. Mange har glemt de venskabelige og oprigtige omgangsformer i deres kapløb efter den almægtige dollar. Resultatet er, at vi nu har problemer med for eksempel gadebørn. Mange mennesker er bekymrede for de unge mennesker, men kun få har tid og ressourcer til at gøre noget for dem.

Under det kommunistiske styre var sådan noget uhørt. Staten sørgede for de udstødte. Staten og nationen som helhed lagde vægt på at holde alle samfundets medlemmer i gang. De dage huskes ikke længere af de velklædte borgere i deres italienske tøj. For os andre er det, som om det var i går.

Alligevel mener jeg der er håb for fremtiden. Jeg tror, at kapitalismen i vores land vil blive bedre. Men vi vil altid have gadebørn eller en anden samfundsgruppe, der vil blive hjemsøgt af fattigdom. Det er en del af den kapitalisme, vi nu kender til. Mange vestlige land vil kunne sige: »Hvad sagde vi«. Havde de dog blot fortalt os noget dengang.

I 1990 sagde ambassaderne og NGO'erne, at Eldorado ventede os, hvis vi blot ville acceptere deres økonomiske pakker. Jeg ville have følt mig bedre tilpas nu, hvis de havde fortalt os sandheden dengang.

Ch. Baatarbeel

Blå himmel

Kinesisk gadekøkken, afrikansk stammedans, europæisk rejseureau, japansk karaoke-bar, polyneisiske barkmalerier.

Det er Usserød Skole på vej "Jorden rundt" en ellers kedelig regnfuld torsdag aften i januar. Mongolske tanzuer var der også smagsprøver på, for 8.c havde arbejdet med Mongoliet hele ugen og viste deres resultater frem.

Mandag var startet med at læreren præsenterede dell, hat og støvler og foreslog at alle skulle prøve at sy en dell, så man havde noget at optræde i torsdag aften. Efter vi så havde fundet Mongoliet på verdenskortet og havde hørt lidt mere om landet - samt var blevet lovet, at man ikke var tvunget til at tage den på torsdag, gik alle med på ideen med krum hals.

Symaskiner blev hentet, der blev valgt stof og klippet ud. Kompromiser måtte indgås, da de til rådighed værende stoffer ikke alle var så store, at vi kunne følge originalen. Der blev anledning til snak om hvorledes snittet i nationaldragter i forskellige kulturer ofte bestemmes af vævebredder, skindstørrelser med mere. Vi endte dog med at konkludere, at den mongolske dragt gav alt for mange stofrester.

Under syningen var der mange bemærkninger om sommer- og vintertøj, festtøj samt om de sjove støvler. I løbet af tirsdagen begyndte det at ligne noget rigtigt og problemet med at lave fine knyttede knapper af trenser blev aktuelt. Heldigvis fandt vi arbejdstegninger hertil i en gammel sybog.

De flotte plancher vi havde lånt af Santalmissionen blev pakket ud og sat op. Mange elever fra andre klasser kom forbi og skulle lige have en forklaring om hvad vi lavede.

- i Usserød

Netop denne uge blev skolen koblet på Internettet, så det gav anledning til at finde informationer også på dette medie. Hovedopgaven blev at finde "Asian Art Museum of San Francisco" og gå en tur i deres mongolske samling.

Vi fandt også et svensk firma, som arrangerede riderejser til Mongoliet. Stor var begejstringen, da der ugen efter med posten kom et gratis katalog - og ikke regningen på en bestilt rejse.

Mongolsk skrift er svær, russiske bogstaver heller ikke for lette. Sjovt var det, da vi i en ledig stund kikkede på mongolske skolebøger og fandt at de havde nøjagtig den samme engelskbog som vi i Danmark, blot med mongolske oversættelser. At Frederikshavn er den næststørste by i Danmark vidste vi heller ikke, men det fremgik af atlaset (det var i hvert tilfælde et langt navn, og antallet af bogstaver passede nogenlunde med Frederikshavn).

Onsdag, da vore dell'er var blevet færdige, pakkede vi symaskinerne væk. Fandt i stedet håndbor og sandpapir frem for at lave en kopi af et stykke legetøj fra Mongoliet. Fårekloger havde vi ikke, men malerpinde og træperler rækker også langt. På originalen var en brugsanvisning, men det var ikke ret mange som havde tålmodighed til at få styr på perler og snore. Torsdag aften demonstrerede vi, hvorledes det kan gøres. Flere fortalte, at de havde legetøj magen til, men hjembragt fra Grønland eller Afrika.

Torsdag blev brugt til at lave flag, skilte og forklaringer til hvad vi havde lavet. Men først og fremmest blev den brugt til at bage tanzuer. Der var en duft af olie og kage på hele gangen. Vi måtte gemme produktionen efterhånden

(fortsættes side 17)

TIRSDAG DEN 31. MARTS 1998

FrederiksbergBladet

FOTO: KLAUS SJØFTING-JENSEN

Didi Gardii har besøgt 10. klasse på Kaptajn Johnsens Skole, der har arbejdet til fordel for børnehjemmet i Mongoliet.

En indsats der nytter

Børn hjælper børn:
10.klasse på Kaptajn Johnsens Skole har puklet til fordel for gadebørn i Mongoliet.

AF PETER ERLITZ

Didi Gardii var langt fra sit hjem i Mongoliet, da hun en aften kom i kontakt med Anita Juel, lærer på den frederiksborgske Kaptajn Johnsens Skole.

Didi blev inviteret inden for, og det endte med en lang snak, hvor Didi Gardii fortalte om det børnehjem, hun er ved at oprette i sit hjemland Mongoliet.

Et børnehjem, der drives på helt frivillig basis, og som skal hjælpe hittebørn og gadebørn.

Samtalen fik Anita Juel til at spekulere over, om hun havde mulighed for at hjælpe. Og kom i tanke om »sin« 10.klasse på Kaptajn Johnsens Skole.

Dét blev starten på et projekt, hvor de unge i 10.klassen har puklet løs for at skaffe hjælp til børnehjemmet i Mongoliet.

Blandt andet har de unge kontaktet en række virksomheder for at bede om støtte.

Frederiksberg Hospital har doneret cirka 200 kilo

linned, baby- og børnetøj, som de unge har »slæbt« til skolen og pakket i kasser. Frederiksberg Apotek har skænket medicinsk udstyr til børn, og firmaet DHL har doneret et halvt hundrede flyttekasser og - nok så vigtigt - transporten til Mongoliet.

De unge har arbejdet utrolig ihærdigt, og onsdag i sidste uge blev det hele hen-

tet for at blive sendt til børnehjemmet i Mongoliet.

Undervejs i projektet har Didi Gardii været på besøg i klassen for at fortælle om indsatsen for gadebørn og hittebørn.

En orientering, der gjorde stort indtryk.

Lærer Anita Juel har, som afslutning på projektet, inviteret hele klassen en tur i biografen.

Denne artikel bringes
med tilladelse fra
Peter Erlitz

De Danske Nybyggere på Zobelsletten (Del 4)

Disse artikler har særligt bud til dansk ungdom. Det er beretningen om det 20. århundredes vikinger. Syv danske drog ud til det ydre Mongoli for i dette øde land at skabe en dansk nybygd. En af deltagerne, landmand Erik Isager, skildrer her den eventyrlige færd på en egen tilforladelige og sanddru måde. Følg med i disse artikler om vore unge landsmænds nybyggerliv i det øde fremmede land.

Til Obo-fest på Bulgantal

En sommer blev der afholdt en slags offerfest til ære for Bulgantals specielle gud. Vi fik ved den lejlighed et bevis for, at vi var afholdte blandt de indfødte, idet vi nød den ære at blive bedt med. Hele 5 mongoler optrådte som indbydere.

Det var i juli måned. Dagen oprandt med strålende sol. Haslund, Birck og jerg red hjemmefra om morgenen tidligt, ledsaget af to venner, Jetome og Damingso-rong. I sadelposen havde vi gaver med. Det havde vi fået at vide hørte sig til. Dalemba, te, dunza og tændstikker.

Der var livligt på steppen. Både mænd og kvinder i deres fineste puds stævnedes hid fra nær og fjern; mange kom langvejs fra. Vi talte med nogle helt nede fra Selenga. Men trods alt tror jeg næppe, der i alt var samlet 200 mennesker, så tyndt befolket er Mongoliet, og så tror jeg endda, at alle, der overhovedet kunne tage hjemmefra, var på benene.

Vi nåede festpladsen. Toppen af et bjerg med den prægtigste udsigt over egnen. Hestene blev bundne, og da vi så mongolerne brække store grene af træerne, gjorde vi ligeså. Vi fulgte mongolerne. På toppen var der et stort offersted, en "obo". Der lagde man sine grene. På den anden side af oboen var der rejst et telt for at beskytte de høje lamaer mod solens stråler, medens de forrettede deres gudstjeneste med uforståelig mumlen, trommeslag, klokkeringning og konkylieblæsning.

Under solsejlet var der et stort bord, hvor man afleverede sine gaver. Mongolerne bragte hovedsagelig kogt og stegt lammekød, baslik (en slags ost) og arrik (en spiritusholdig drik lavet af komælk). Jeg tænker, at der i alt har været kød af ca. 40 lam. Gaverne afleverede vi, inden vi fulgte mongolerne, som en for en passerede den højeste af lamaerne, Øverst-Lama ved Odoorna-Kureen. Mongolerne bøjede sig for ham med hænderne for panden og fik så til gengæld et slag af en lille stok oven i issen. Det var hans velsignelse.

Vi hilste ham med at stikke ham på næven og spørge til hans befindende. Henne ved oboen fik man, med hatten i hånden, lov til at kigge ind til et gudebillede, nogle mongoler gik helt ind i oboen og kastede sig gang efter gang plat på maven for guden.

Den muntre del af festen

Stadig strømmede der mongoler til endnu en halv time. Vi fik tiden til at gå med at gå rundt og hilse på folk og beundre kvindernes male-riske dragter. De var virkelig flotte. Vi kunne slet ikke kende de mongolske "Hununger". Når disse

kvinder går hjemme, ser de alt andet end godt ud. Når de derimod er til fester, kan man ikke andet end se noget malerisk ved dem. Skønheder i europæiske øjne bliver de aldrig, men sikke dragter; mongolhuer med store sølvopsatser, det nydeligste sølvsmedearbejde, ja, nogle havde endog indenfor huen endnu et lag sølv, omtrent som en lille sølvhjelme med rige forsiringer.

Så blev offerbålet tændt og ofrene - lammehaler af fedthalefår indpakket i "hadyk", blåt silketøj - blev lagt derpå. Derefter blev der holdt fællesmåltid. Alle de medbragte lammekroppe og basseliker blev delt ud, velsignet og fortæret. Det var et ordentligt måltid.

Ørnene, som for mongolerne er hellige fugle, fløj helt ned over hovederne og snappede kødbenene, som man smed fra sig. En ørn var så fræk at flyve helt ind i det endnu ikke udbrændte bål og snappe et af ofrene.

Efter måltidet red man nogle gange rundt om "oboen" - jo flere gange jo bedre. Nu forlagdes festen til sletten, og her foregik den mere muntre del, som fik helheden til at minde noget om det, man på landet kalder for "St. Hansfest med Skovbal" - forskellige forlystelser forefindes på pladsen". Der var brydning, skydning, kunstridning og meget andet.

Brydningen kendte vi på forhånd. En dag havde vi i nybygden haft besøg af to brydere, der var på vej til et stævne.

Vi fik dem til at tage en lille match ude i gården - med en cigaret som præmie. Det lignede meget en brydekamp hjemme; men her gælder andre regler - eller måske snarere ingen regler, ud over at den overvundne skal have begge skuldre til jorden.

Shamanen (Trolldmanden)
Uss-Tai-Lama

Ved denne lejlighed fik vi nu ikke så meget at se af forlystelserne. Der blev nemlig drukket godt af de medbragte drikkevarer, og mongolerne kom i krigshumør. Da de begyndte at daske hinanden oven i hovedet med ridepisker, fandt vi det rådeligt at tage hjem.

Et fornemt bekendskab

Vi nåede dog at stifte bekendtskab med flere højtstående personer. Jeg havde en kikkert med, som de fik lov at låne for bedre at kunne følge med i hestevæddeløbene. Den højtstående lama, som vi havde stukket på næven oppe på bjerget, kom først hen og hilste på os.

Guntze-Lama kaldtes han. Han var en ganske fornøjelig fyr at tale med. Birck kom straks til at tænke på en ostegrosserer, han kendte i Århus. Han lignede nemlig slet ikke nogen mongol, men var stor og velnæret og havde gråt fuldskæg. Den store mand var så indladende, at vi dristede os til at invitere ham til te. En indbydelse han modtog med glæde.

Efter ham var der mange, der blev ivrige efter at hilse på os. Vort stolte øjeblik var vel nok, da "Festkomiteen" sendte en mongol hen til os med hilsen og "hadyk", samt bad os modtage en gave. Jeg fik en æske tændstikker!

På hjemvejen over toppen af det hellige bjerg gjorde vi vort første mineralfund i Mongoliet. Vi fandt asbest. Det var jo helt interessant, selv om vi nok skulle holde os fra at røre deres hellige bjerg.

Mongoliet er forøvrigt rigt på mineralier af forskellig art. Min ven Purup havde flere gange lovet at vise os nogle sølvlejer, de gav $\frac{3}{4}$ pund sølv af et pund erts. Han påstod også, at han kendte et sted, hvor der lå 8 læs sølv begravet. En transport under konvoj var blevet overfaldet inde i en skov, og banditterne havde gravet sølvet ned i en klippehule. De blev alle med undtagelse af én fanget og hængt; men sølvet kom ikke for dagen. Vi fandt det heller ikke.

Dagen efter hædrede Guntze-Lama os med et besøg. Før han indlod sig på at træde over vor tærskel, rådførte han sig dog med sine guder, om vi var "sam-bung", gode mennesker. Det gjorde han ved at kaste terning med nogle dyrekugler. Tredie gang han kastede, fik han bekræftende svar. Nu fik han té, beså vore seværdigheder, hørte gramfonen, og så videre. Til sidst sluttede han overenskomst med os om at få varer fra os og inviterede os til fest i klosteret, Odoogon-Kureen.

Lamaernes dans

Haslund-Christensen og jeg efterkom Guntze-Lamas invitation til Odoogon-Kureen. Vi red hjemmefra om morgenen og ankom til klosteret klokken 11. Festen var da allerede begyndt. Vi mødte her den fineste forsamling, vi endnu havde set. Navnlig de røde lamaer¹ var flotte. En sådan rød pastor frembyder et på en gang malerisk

og imponerende syn, når han sidder stolt til hest i sin lange flammerøde silkekappe med sølvknapper, guldsnore og broderede ærmeopslag. Der var også mange rige mongoler på dejlige heste. Selv om de blå harbungs-dragter ikke kunne måle sig med de røde lamaers pragt, lavede de dog godt op i landskabet. Ved bæltene bar disse rige mongoler prægtige knive, tobakspunge, fyrtøj og flotte sølvbeslagne piber med jade-mundstykker. Kvinderne var også langt mere udstadsede, end vi var vant til at se. De gifte bar overdådige friser og hatte, der i kostbarhed sikkert overgik de fleste parisermodeller. Toppen af dem var det fineste tænkeligt guldarbejde.

Vi gik straks til den indhegnede festplads, der var pyntet med vimpler i alle farver. Dens midtpunkt var en vogn med forskellige gudebilleder, pyntet med flag og silkeparasoller. Desuden var der en baldakinoverdækket plads til lamaerne og en lignende til orkesteret, der bestod af trommeslagere, konkylieblæsere, klokkespillere og trompetere med 6 alen lange instrumenter.

På en trone sad en maskeret person, og uden om denne dansede drengene fra klosteret, de vordende lamaer. Senere kom den egentlige højtidssans, der udførtes af unge og gamle lamaer i flotte silkedragter. De bar enten slør eller masker for ansigterne. Maskerne forestillede enten forskellige dyr, eller var rent groteske - muligvis forestillende ånder. Dansen blev udført med en ynde og nerve, som man ikke skulle tiltro disse mennesker, når man ser dem til daglig.

I en pause kom Guntze-Lama hen og hilste på os. Han kunne ikke være i fred for mongolerne. De bestormede ham ligefrem for at få et slag i hovedet, så vi fik ikke talt med ham. Hen på eftermid-

dagen blev vognen med gudebillederne ført i procession rundt om klosteret. Den blev trukket af yngre lamaer og efterfulgt af de dansende, musikken, de højeste lamaer og til sidst publikum. Ved hvert verdenshjørne gjorde de holdt. De dansende måtte give en lille opvisning. Toget gik videre. Haslund og jeg måtte tage hjem ved det andet verdenshjørne. Vi havde ikke tid til at blive og overvære resten. Festen varede i 3 dage og efterfulgtes af idrætsskæmpe.

De druknes galop over sletten

Når mongolerne drager hjem fra de store klosterfester, besøger de hinanden, og det er ikke den bare te, de lader løbe gennem halsen ved denne lejlighed. De tyller også en hel del kumys og lignende slagkraftige drikkevarer, så helt ædru er de ikke allesammen.

En nat efter en stor religiøs fest, der kaldes Sejo-maj, kom en hel mængde mongoler og vækkede os ved at hamre på porten. Vi stod op og gik ud for at få dem til at forsvinde, da det ikke var rart at høre på deres skrig og hylen hele natten. Da vi kom ud, viste det sig, at de ville ønske os "glædelig fest", som man bruger ved de store højtid. Da de havde fået det gjort, krævede de til hest og buldrede af sted i den vildeste galop, jeg endnu har set derude. Vi undrede os over, hvordan de kunne hænge fast på hestene i den tilstand. Men så langt vi kunne se og høre dem, klarede de den pænt, skønt nogle af dem var så drukne, så de ikke kunne holde sig stående på benene.

Første gang mongolerne mødes igen efter Sejo-maj-festen, hilser de særlig højtideligt på hinanden.

"Amere-san-no" er deres hilsen, og de griber hinanden om begge håndleddene. Den ældste el-

ler højrerestående tager fra oven, og den yngre eller laverestående tager fra neden. Alle vore "venner" kom og hilste os på den måde - og alle lod de os have "overtaget", skønt der var temmelig højtstående lamaer imellem.

En operation i ødemarken

Når vi stod på så god en fod med mongolerne, skyldtes det først og fremmest, at de ret hurtigt indså det behagelige i at have med folk at gøre, hvis ord man kunne stole på; men desuden hjalp det ry, vi nød som hjælpere i nødens stund, også til at befæste vor stilling. Dr. Krebs havde en blomstrende praksis og blev æret for sin dygtighed. Trods mange vanskeligheder der fulgte heldet ham da også. Jeg var hans hjælper og måtte oven i købet optræde som vikar, når han var ude på et af den slags sygebesøg, som kunne strække sig over en måneds tid. Helt oppe fra Kossogol kunne det ske, at rige mongoler sendte bud efter den store hvide doktor-bung på Bulgantal. Så viste de ham i regelen det hensyn at sende ham en hest til at ride der op på, hvilket jo havde den fordel, at vi slap for at slide på vore egne.

En gang havde jeg tjans som narkotiser i "den kirurgiske afdeling" på Bulgantal. Antiseptiken bestod i, at Krebs og jeg fejede gulvet og vaskede fingre. Operationsbordet var to numre af en dansk avis anbragt på et bord. Patienten var en mongolpige, der skulle have fjernet nogle blomkåls-lignende vækster (kondylomer, tror jeg, at Krebs kaldte dem). Patienten kom ind og fik anvist plads. Krebs' filtstøvler blev skubbet ind under hovedet på hende, forestillingen tog sin begyndelse.

Jeg støttede hovedet og holdt en lap gaze for patientens næse, mens Krebs hældte kloroform på.

Krebs' filtstøvler blev skubbet ind under hovedet på hende og forestillingen begyndte.

Og endskønt hun sprællede slemt, fik hun da endelig nok. Jeg havde nu bare at hælde et par dråber på hver minut.

Krebs havde nok at gøre. Der var to gevækster på en knytnevses størrelse. Vi havde fyret godt i ovenen og lagt to loddekolber ind, og nu gik det raskt. Snart klippede han, og snart brændte han, og der blev en modbydelig stank i stuen. Da der ikke var mere at tage, blev patienten båret ud i det fri. Der lå hun nogle minutter, inden hun kom til sig selv, og da hun havde sundet sig lidt, vandrede hun af sted hen til den nærmeste jurte. Der gik hun i nogle dage, og så red hun hjem.

Operationen gav 5 dollars i kassen, og resultatet var f. f., for det, at Krebs kunne givet noget, så de sov helt hen, rygtedes viden om.

Min praksis som hestedoktor og kvaksalver

Mit speciale var at kvaksalverere som dyrlæge, og jeg vandt et såre smukt navn som hestedoktor, skønt manglen på medikamenter jo hæmmede mig en del. Min første patient var en hest, som en hingst havde bidt det venstre øre af. Den fik senere ørebetændelse, men kom sig, og jeg indkasserede stolt den vædder, som var den aftalte betaling for den heldige kur. He-

stene er jo mongolernes kælebørn, og dem vil de gerne ofre lidt på.

Under Dr. Krebs fraværelse foretog jeg mig også på mennesker - efter talrige og ihærdige opfordringer. Det begyndte med, at jeg udleverede en antifibrin tablet i ny og næ. Senere måtte jeg behandle flere patienter med trachom (øjenbetændelse), hvilket skete ved indgnidning med blåsten. For blåsten til ca. 1 øres værdi, tog jeg 2 dollars, og det var røverkøb i forhold til, hvad en indfødt medicinmand vurderede sine pulvere og bønner til. Et meget vanskeligt tilfælde, hvor jeg blev tilkaldt til en buriat 7 verst ude på steppen, der havde hoved- og mavesmerter, klarede jeg med phenacetin og amerikansk olie. Mit mesterstykke var dog at pille en lille glassplint ud af øjet på en mand. Når jeg selv skal sige det, var det også godt gjort. Mongolernes øjenlåg er som bekendt meget tykkere end på hvide mennesker, og det var slet ingen let sag for mig at få det vendt rigtigt rundt. Glassplinten var lille og sad godt tilbage. Jeg fandt den med en lup og skrabede den ud med en tændstik. Manden var henrykt.

Mongolerne lader ikke til at have særlig fidus til deres egne medicinmænd. Det er der næppe heller nogen grund til. Det eneste lægemiddel, de mongolske doktorer anvender i nogen udstrækning, er salicyl i form af knust pilebark.

Mine egne erfaringer med mongoldoktorerne er for resten ikke de værste. Da jeg en gang på en rejse var ude for en sådan doktor-bungs kur, havde det det bedste resultat. Men derom senere.

Mens mongolerne ikke tror stort på deres læger, så har de tillid til lamaernes og shamanernes (besværgernes) slåen på tromme klokkeringning og mærkværdige danse.

En af vore arbejdere, en buriat, blev for eksempel hentet hjem en aften, fordi shamanerne havde været der og fortalt, at han snart skulle dø. Hans familie lod da gå bud efter en lama. Han og shamanen fik så ved fælles hjælp og en hel nats støj og spektakel ordnet det således, at fyren endnu i 25 år skulle have lov til at færdes her på jorden.

Haslund, der var fulgt med buriatten hjem, fik lov til at overvære hele forestillingen, og ved tilbud om at afstå 5 pund mel til lamaen og shamanen fik han endogså andel i den velsignelse, som lamaen lovede buriatten som jæger.

Den stakkels buriat slap ikke så billigt. Han måtte op med et ræveskind, et stykke dalembe (bomuldstøj), 20 pund mel, en chartos (en komave fyldt med smør) og noget mælk. Desuden blev de to mænd beværtede hele natten med det bedste, familien formåede at fremskaffe.

Der "nommes" over kartoflerne

Livet på Bulgantal gik sin stille gang. Man mærkede jo nok, at man var fjernt ikke blot fra Danmark, men hele den civiliserede verden.

Nu og da nåede de besynderligste rygter ud til os. En gang hørte vi således, at der var revolution i Frankrig, og der gik måneder, før vi kunne få det afkræftet.

Takket være det russiske postvæsen tog et brev ofte mange må-

Der stod en ildtunge ud i hovedet på mig. Det var, som ovnen var fuld af petroleum.

neder om at nå til den sibiriske grænse, og det var jo ikke hver dag, vi kunne hente post - en snes dagsrejser frem og tilbage. Genstande, som man sendte os hjemmefra, var endnu længere undervejs og fik ofte en ilde medfart. Skønt det var en aftale, at alt skulle gå igennem som transit, opkrævede russerne tilmed ofte en ublu told. En gang fik jeg sendende to pakker læggekartofler. De var blevet opholdt i lange tider i Moskva, hvor censuren åbenbart havde prikket ihærdigt i dem. At spire formåede kartoflerne dog. De var lige ved at kravle ud af pakkerne. Derimod kom der ikke meget ud af dem, da de blev lagt i jorden. At der i det hele taget kom noget ud af dem, skyldtes formentlig, at vi lod nomme over dem. Alle beboerne på Bulgantal lod nemlig det år afholde en stor "obo". Hele 7 lamaer af de allerfineste, var importeret helt fra Nurink, nommede i 3 dage for at skaffe os godt græs, vældigt korn og meget mælk, som vil give masser af smør. Det kostede os 2 te(plader); men ellers ville vi ikke blive delagtige i velsignelserne.

Indbyderne til "oboen" var kommet og havde holdt en lang tale om, hvor meget der stod på spil. Da vi var meget interesserede i kornavlens, (efter mongolske forhold) var det særligt det, de slog på.

Jeg var oppe at aflevere "offeret". Jeg havde aldrig hørt nogen lamaer lave sådant et spektakel som disse 7 præsterede. Jeg tog straks hjem igen; men det var ellers en stor festdag for alle andre bulguntaller. Kæferterne var store, da festen den sidste dag var til ende.

Den eksploderede flæskesteg

Til daglig begyndte vi dagen med te med "boboer". Om middagen fik vi i reglen stegt kød eller kødsuppe og te med boboer ovenpå. I nogen tid fik vi så om eftermiddagen en kop kold mælk med boboer med honning. Om aftenen spiste vi bygvandgrød med fåremælk - te og boboer ovenpå. Teen var altid blandet med mælk. Når vi var på jagt eller andre ture, puttede vi endvidere mel og ristet smør deri.

De fødemidler, der stod til vor rådighed, var i øvrigt okse-, fåre- og dyrekød. Urfugl, agerhøns, rype, tjur, hvinand, bekkasin og fjeldand og laks. Hvedemel og rygmel, byggryn, mælk, smør, te, salt og peber og lidt sukker. Derudover gule ærter, lidt løg og nogle tørrede brombær. Af disse sager kan der laves mange ting.

Ved hjælp af mejeriet øgedes spisesedlen. Da vi begyndte at holde svin, kom der ny slagtemad til. Til højtiderne fik vi fine og herlige retter. Til daglig kneb det mere med at ofre tid på madlavningen. Navnlig da vi i lange perioder selv måtte tage os af den.

Det var ikke noget eftertragtet job at være kokkepige, men det kunne til tider frembyde interessante oplevelser. En dag, jeg skulle stege flæskesteg, havde jeg fået ovnen varmet lidt rigeligt op, eller måske har der været nogle gløder, jeg ikke har fået raget ud. Jeg satte flæskestegen ind. Da der var gået en halv time, - jeg gik og rydede op inde i stuen, - hørte jeg en buldren som før et stormvejr hen over huset. Samtidig blev stegeosen noget skarp. Jeg gik ud for at opklare årsagen. Da jeg blev klar over, at den skulle søges i

ovnen, tog jeg lemmen fra. Hvem skulle tro, at en flæskesteg var fyldt med eksploderende stoffer. Der stod en ildtunge ud i hovedet på mig. Det var som ovnen var fuld af petroleum. Øjenbrynene gik med i løbet, men jeg reddede stegen. Det kan dog ikke nægtes, at den var noget tør ... ☺

Erik Isager

Kilde: Søndagstillæg til Aftensbladet. 13. juli 1930.

Note 1: Selv om Isager taler om røde lamaer, drejer det sig om "De Gule Hattes Sekt". Lamaerne hos både De Gule Hattes Sekt og De Røde Hattes Sekt er klædt i rødt.

Blå himmel - i Usserød

Fortsat fra side 10

- hvis der skulle være smagsprøver tilbage til om aftenen.

Hvorfor valgte vi Mongoliet? I december 1997 havde klassen haft et projektarbejde om dinosaurer og hørte derfor lidt om landet.

8. klassetrin skulle koncentrere sig om asiatiske lande, og ikke mindst mente vi lærere, at det ville være muligt at finde egnet materiale om Mongoliet.

Vi fik stor hjælp af Anita Garbers og Jan Koed, som lånte os en dragt, skolebøger, blade, kort og legetøj.

Biblioteket supplerede med baggrundsmateriale til lærernes

forberedelse. Jytte Nyvangs bog "Mongolerne - steppens nomader" læste eleverne selv. Den må roses for sit fine og klare sprog. 8.c er nemlig en specialklasse for elever med læsevanskeligheder.

Plancherne fra Santalmissionen gav et godt blikfang torsdag aften og blev studeret af mange forældre.

Der var meget, vi ikke nåede - mange sider af landet vi ikke fik lært om. Vi fik indtryk af et land på vej op. Diskussionen om hvad der er forskellen på I- og U-lande fik nye nuancer. ☺

Lis Nielsen, lærer

Kvinder i Mongoliet: Ligestilling på retur?

Mongolske kvinder har i forhold til kvinder i andre asiatiske lande en stor grad af selvstændighed og samme rettigheder som mænd for eksempel med hensyn til uddannelse og arbejde. Men spørgsmålet er, om dette vil fortsætte?

Spørgsmålet stilles af den 41 årige mongolske kvinde Tuul Sanjdorj. Hun er egentligt uddannet radioingeniør, men arbejder nu som informationsmedarbejder på UNICEFs, FNs børnefond, kontor i Mongoliets hovedstad Ulaanbaatar. Hendes udtalelse skal ses på baggrund af de voldsomme ændringer, der er sket i Mongoliet gennem de sidste 6-7 år.

Siden 1924 har det store asiatiske steppeland, der ligger klemmt inde mellem Rusland mod nord og Kina mod syd, været et kommunistisk land.

Efter Berlin-murens fald og opbruddet i Rusland gik frihedens spøgelse også gennem Mongoliet. Demonstrationer og sultestrejker fik i maj 1990 regeringen til udskrive Mongoliets første frie valg. Valget kom allerede i juli samme år, og selvom kommunistpartiet (Det Mongolske Revolutions Parti) vandt stort, var overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi en realitet.

"I begyndelsen oplevede folk en rus. Det restriktive socialistiske samfund var skiftet ud med et frihedens rige. Vi mærkede det i første omgang i vores dagligdag. Pludselig kunne jeg gå i butikker og købe alle de ting, jeg ikke tidligere kunne opdrive. Butikkerne bugnede af tøj, TV-apparater og fødevarer, alt sammen importeret

Tuul Sanjdorj UNICEFs informationsmedarbejder i Mongoliet, er nervøs for kvindernes rettigheder.

fra vesten. Men at frihed og forbrug også har en bagside, blev snart en realitet," fortæller Tuul.

Familier i opløsning

Med et indbyggertal på kun 2.4 millioner og et areal, der er over 36 gange Danmarks størrelse, er Mongoliet et af verdens tyndest befolkede områder. Halvdelen af befolkningen er hyrder, der lever på landet med deres heste, køer, geder og får, mens den anden halvdel bor i byområder.

For mange mongolske familier blev systemskiftet i 1990 en katastrofe. For første gang i mange år måtte befolkningen se arbejdsløsheden i øjnene. Mange store statsejede fabrikker og virksomheder blev privatiseret med den konsekvens, at de, der ikke var rentable, blev lukket, og medarbejderne blev sendt på gaden.

"Som arbejdsløs får man hverken dagpenge eller bistandshjælp i Mongoliet, så at stå uden arbejde handler om basal overlevelse. Nogle er heldige at have en god familie eller venner, der kan være

behjælpelige med et lån, indtil der kommer bedre tider. Men mange andre må prøve at hutle sig igennem på bedste beskub," fortæller hun.

Allerede den første tid efter systemskiftet oplevede mongolerne nogle sociale problemer af en grad, som de ikke tidligere havde kendt til. Familier gik i opløsning på grund af druk og vold. Mange mænd drikker vodka for at undgå at se den håbløse situation i øjnene, og det meget drikkeri fører til øget vold. I første omgang til vold i familien mod kvinder og børn og dernæst vold og kriminalitet i samfundet generelt, oplyser Tuul og henviser til, at antallet af tyverier og voldssager i de seneste år er steget eksplosivt.

"Noget andet uhyggeligt, vi oplever, er det stigende antal af gadebørn. Før systemskiftet i 1990 levede der ingen børn på gaden, men nu, som følge af arbejdsløshed og fattigdom, kan mange familier ikke længere forsørge deres børn. Børnene havner på gaden, hvor kriminalitet og tiggeri er en måde at overleve på, og for mange pigers vedkommende er prostitution den eneste overlevelsesmulighed," siger hun.

Enlige mødre hårdt ramt

At familiens situation i Mongoliet er alvorlig, ses af de seneste tal fra sundhedsministeriet. Det oplyser Tsedev Onortsetseg, som er embedsmand i det mongolske sundhedsministerium med ansvar for området børn i særligt vanskelige situationer.

"Vi regner med, at ca. 1/5 af alle mongolske familier lever under fattigdomsgrænsen. Samtidig har vi igennem de sidste år set en voldsom stigning i antallet af skilsmis-

Piger fra et gadebørnscenter i Ulaanbaatar. Før systemskiftet levede der ingen børn på gaden. Men nu kan mange familier ikke længere forsørge deres børn. De havner på gaden. For mange pigers vedkommende er prostitution den eneste overlevelsesmulighed.

ser. I 1996 var der 40.000-45.000 familier med enlige mødre. De enlige kvinder rammes hårdt af arbejdsløshed og dermed af fattigdom. Uden et arbejde er det næsten umuligt at eksistere, og det er især fra disse familier, gadebørnene kommer," fortæller hun.

Tal fra offentlige myndigheder og forskellige organisationer siger, at der i dag findes mellem 4.000-6.000 gadebørn i Mongoliet. Langt de fleste gadebørn findes i hovedstaden, hvor der bor 600.000 mennesker. De yngste af gadebørnene er kun mellem 3-5 år.

"Gadebørn er et helt nyt problem for os. Først var der kun 200-300 gadebørn, og regeringen oprettede derfor en gadebørnsfond for at dæmme op for problemet. Men antallet af gadebørn voksede

stærkt. Her i Ulaanbaatar findes nu 10 gadebørnscentre, hvor børnene få mad, skolegang og tøj. Om vinteren, hvor problemerne er størst, åbner 3 ekstra midlertidige centre for 50 børn. De børn, der

De enlige mødre rammes hårdt af arbejdsløshed, fortæller Tsedev Onortsetseg, embedskvinde i det mongolske sundhedsministerium med ansvar for børn i særligt vanskelige situationer.

ikke går på centrene, lever i kloaker og ved varmerørssystemer under jorden," siger Tsedev Onortsetseg.

Højtuddannede kvinder

Selvom mongolske kvinder er veluddannede, ja faktisk har et gennemsnitligt højere uddannelsesniveau end mændene, er der grund til bekymring. Efter systemskiftet er det kvinderne, som først er blevet presset ud af arbejdsmarkedet til arbejdsløshed. I takt med, at der er etableret flere og flere private virksomheder, har især kvinderne mærket lønforskelle. Under kommunismen var alle offentligt ansatte, og lønnen var ens for mænd og kvinder. Det er den stadig i det offentlige, men i det private er løn noget man forhandler om. Her sakker kvinderne bagud.

Livet på landet er meget anderledes end i byen. I baggrunden ses det runde telt, ger, som er landbefolkningens traditionelle bolig på de åbne stepper. Den er også almindelig i udkanten af hovedstaden Ulaanbaatar, hvor der skyder mange nye ger-områder op med tunge sociale problemer.

Statsansatte med en mellem-lang uddannelse bag sig får en månedsløn på 50 dollars (= 360 kr.). For faggrupper med kortere uddannelse kan lønnen være helt nede på 10 dollars (= 75 kr.) pr. måned. I hovedstaden og i andre større byer er huslejen høj. Her bor de fleste familier i store moderne betonbyggerier med 2- og 3-værelseslejligheder. Gennemsnitsprisen på en 3-værelseslejlighed er ca. 50 dollars pr. måned - det samme som en hel månedsløn for en statsansat - og oveni kommer varmeudgifter under den lange og meget kolde mongolske vinter. Temperaturerne om vinteren kan komme helt ned på minus 30°-40° celsius. For et par, hvor begge er statsansatte, kan det lige løbe rundt, men mister den ene sit arbejde, er familien hurtigt på fallitens rand.

For mange bliver løsningen at flytte fra lejligheden og ud i en ger, der er mongolernes traditionelle bolig - et rundt, hvidt telt. Geren er landbobefolkningens, hyrderne og nomaderne, bolig på de store, åbne stepper. I udkanten af Ulaanbaatar skyder mange nye ger-områder op med tunge sociale problemer til følge. Mange flytter i disse år til byerne i håbet om at finde rigdom og lykke. I Mongoliet, hvor staten stadig ejer jorden, kan man stille sin ger op, hvor man vil, uden at skulle betale for det. De eneste boligudgifter der er, er til brændstof i vinterperioden.

Det Mongolske Kvindeforbund

I løbet af de seneste år er forskellige foranstaltninger sat i værk for at forsøge at dæmme op for landets mange sociale problemer. Det mongolske samfund er ikke på nogen måde gearret til at tage sig af de nye typer problemer. Det tager tid at ændre 65 års vaner og traditioner. Derfor er hjælp fra og samarbejdsprojekter med udlandet vigtig, siger mange mongoler. Hjælpen spænder lige fra for eksempel Danidas landbrugsstøtte til undervisningsprojekter rettet mod kvinder og børn.

Sidstnævnte samarbejdsprojekter er ikke mindst vigtigt for Det Mongolske Kvindeforbund, Mongolian Women's Federation. Forbundet blev oprettet i 1924 og er landets ældste og største kvindeorganisation.

Indtil 1990 var det en statsorganisation, men i dag er forbundet en NGO (ikke-statslig organisation). Før 1997 var Det Mongolske Kvindeforbund paraplyorganisation for 42 kvindeorganisationer, som nu er organiseret frit, men stadig samarbejder med forbundet.

Nansaljav Gerelsuren er præsident for Det Mongolske Kvindeforbund, der har afdelinger i alle landets aimags (provinser). Afdelingerne har specialiseret deres arbejde om forskellige emner, som for eksempel voldsramte familier, kvinder som familieoverhoved, mor og barn sundhed med mere. Andre afdelinger arbejder ud fra et mere ideologisk koncept med for eksempel et buddhistisk eller politisk grundlag.

"Vores arbejde retter sig mod familien og især mod kvinder og børn. Det er vigtigt, at få familier-

ne til at fungere godt, ellers vil vi opleve endnu flere gadebørn og kvinder med sociale problemer. Vi har i organisationen koncentreret os om at arbejde udfra følgende fem emner: kvinders økonomiske rettigheder, mor og barn sundhed, forbedring af kvinders uddannelsessituation, beskyttelse af kvinders rettigheder og udvikling af organisationen blandt andet via udenlandske samarbejdspartnere," fortæller Nansaljav Gerelsuren.

Et land af unge

Kvindeorganisationen har sat forskellige konkrete oplysningsprojekter i gang. Blandt andet benytter den sig flittigt af radio og TV til at sprede informationer i form af spots om familieplanlægning, uddannelse, seksualvejledning, herunder spørgsmål om AIDS og andre kønssygdomme, og spørgsmål vedrørende ernæring og sundhed.

"På landet lever mange hyrdefamilier meget isoleret, ofte bor den nærmeste nabo mange kilometer væk. Her er radioen et vigtigt redskab til at komme ud med vores budskaber. 90% af befolkningen har nemlig radio, mens kun 40% har TV," siger Nansaljav Gerelsuren.

Det Mongolske Kvindeforbund har blandt andet i samarbejde med børneorganisationen UNICEF produceret uddannelsesprogrammer for kvinder på landet. Selvom de fleste mongoler har mindst 8 års skolegang bag sig, er der et meget stort behov for oplysning om helt basale ting som for eksempel ernæring. Livet på landet er meget traditionelt. Det vil sige, at selvom mongolske kvinder under kommunismen var ligestillet med mænd med hensyn til muligheder for uddannelse og arbejde, har børn og hjem altid været kvindens opgave. Manden er familiens overhoved.

Nansaljav Gerelsuren, præsident i Det Mongolske Kvindeforbund.

Landbokvindernes opgaver, udover børnepasning, madlavning og rengøring, er at rygte og malke de store dyreflokke af heste, køer, får og geder.

"Der er mange meget unge forældre i Mongoliet. 47% af befolkningen er under 16 år og 20% er mellem 18-28 år. Det vil sige, at gennemsnitsalderen er 22,5 år. Mange bliver forældre inden de fylder 20 år, og det betyder, at også bedsteforældregenerationen er meget ung. Det er ikke ualmindeligt at blive bedstemor som 35 årig. Mange helt unge forældre ikke kan få råd og støtte hos deres egne forældre. Derfor laver vi også forældreuddannelseskurser, især i landområderne, hvor både de unge og bedsteforældrene kan komme og få oplysninger om graviditet, spædbørnspleje og sundhed," fortæller Nansaljav Gerelsuren.

Børnetegninger skal opdrage forældre

Oplysning om sundhed og ernæring er blevet vigtige emner i Det Mongolske Kvindeforbunds arbejde. Dette skyldes blandt andet de ændrede forhold på sundhedsområdet. Under kommunismen var lægehjælp gratis. Selv i de fjerneste egne kunne befolkningen få lægehjælp, når det var nødvendigt. Men nu koster et lægebesøg penge, og har man ikke en sygeforsikring, kan et lægebesøg, for ikke at snakke om en hospitalsindlæggelse, vælte budgettet. En konsekvens er, at børn fra fattige familier for eksempel ikke bliver vaccineret eller tilset af en læge, når der er behov for det.

"Mange børn i Mongoliet har desuden store psykiske og sociale problemer, og for at sætte fokus på dem, udskrev vi en tegnekonkurrence. Via tegninger skulle børnene fortælle om deres følelser, problemer og håb for fremtiden. 400 børn fra hele landet deltog i konkurrencen. Mange tegninger viser de uhyggelige ting, som mange børn oplever i deres dagligdag: vold i familien, forældres alkoholproblemer og fattigdom. Enkelte tegninger viser også, hvilke drømme og håb børnene har for en bedre fremtid. Tegningerne skal bruges til "opdrage" forældrene med. Vi bruger dem for eksempel i vores uddannelsesmateriale og i kalender og håndbøger," oplyser Nansaljav Gerelsuren.

Et pilotprojekt for 25 fattige familier, hvor børnene er i fare for at blive gadebørn, er også sat i gang af Kvindeorganisationen. Forældrene bliver undervist af frivillige, der er tilknyttet et center, og undervisningen drejer sig især om, hvordan man kan forebygge, at børnene dropper ud af skolen og ender på gaden. For to af familierne har projektet allerede været

en succes, fordi deres børn, der ellers var stoppet i skolen i utide, nu er tilbage på skolebænken.

6 årige prostituerede

Et af de problemer, som bekymrer Nansaljav Gerelsuren meget, er den stigende prostitution. Hun fortæller, at der ikke findes tal og statistikker på omfanget af prostitution, fordi det er forbudt.

"Men vi ved, at der efter systemskiftet er kommet nye grupper af prostituerede til, for eksempel studerende, der prostituerer sig for at få råd til studierne. Tidligere foregik prostitution i skjulte kredse, men nu foregår den mere åbenlyst. For eksempel på de store hoteller i Ulaanbaatar, hvor der bor mange udenlandske forretningsfolk. Den største gruppe af prostituerede kommer stadig fra socialt dårligt stillede familier. Det er piger, der lever på gaden, og hvis eneste overlevelsesmulighed er at sælge deres krop. Vi har set eksempler på, at piger helt ned til 6 års alderen er blevet lokket til at prostituerer sig af sexbagmænd. I et grelt eksempel fik en 6 årig pige kun en brødskorpe for at gå i seng med voksne mænd," siger hun.

Det Mongolske kvindeforbund tilbyder særlige uddannelses tilbud til pigerne, men det er en meget svær gruppe at komme i kontakt med. Nogle af pigerne kommer på centrene for gadebørn i Ulaanbaatar. Her kan de få en seng at sove i og noget mad. De tilbydes også lægeundersøgelse, for at blive behandlet mod eventuelle kønssygdomme, men mange af pigerne ønsker ikke at tale med en læge. Efter et par dage på centeret er de ofte tilbage på gaden igen, hvor de fortsætter som hidtil, hvis de ikke bliver arresteret af politiet.

Om vi fortryder systemskiftet?

Markedsøkonomien har ikke kun sat sit præg på sundhedssystemet, hvor der er indført brugerbetaling, også i uddannelsessystemet er det nye tider. Alle uddannelser er ikke længere gratis. Nu betaler man selv for at gå på universitetet og andre videregående uddannelser. Det betyder, at mange, der tidligere ville kunne have fået en uddannelse, nu ikke har råd til det.

Både Tuul Sanjdorj og Nansaljav Gerelsuren frygter, at kvinderne på længere sigt bliver tabere. Vil familier, hvor der ikke er så mange penge, satse på uddannelse til sønnerne fremfor døtrene? Det er for tidligt at sige noget sikkert om det, men tendensen viser, at drenge ofte prioriteres først. Er den ligestilling, som Mongoliet som et asiatiske land har kunnet prale af, på retur?

Tuul Sanjdorj fra UNICEF får den afsluttende bemærkning:

"Om vi fortryder systemskiftet? Det er svært at svare entydigt ja eller nej til. Mange ældre mennesker ønsker kommunismen tilbage. Det er svært for dem at følge med i alle de omskiftelser, der har været. De unge tager risikoen og forsøger at overleve. For mange er de ting, der sker lige nu og her, så spændende og nye. Der er sket mange gode ting. Vi har fået åbnet vores øjne for en større verden og fået flere valgmuligheder. Men vi må ikke i vores egen iver efter penge og succes glemme, at systemskiftet også har betydet store sociale problemer for mange mennesker. Og det må vi gøre noget ved!" siger hun og giver dermed udtryk for en optimisme, som mange mongoler, trods de hårde tider, bærer på. ☺

Tekst og fotos: Bettina Gram & Gitte Pedersen. Artiklens forfattere besøgte Mongoliet i sommeren 1997 med støtte fra blandt andet Danida. Artikel blev bragt i *Kvinden & Samfundet*, 114(1):10-15, (København: Dansk Kvindesamfund 1998).

Mongoliet i tal:

* Mongoliet ligger i det centrale Asien omgivet af Rusland mod nord og Kina mod syd.

* Landet er over 36 gange større end Danmark og har 2,4 millioner indbyggere.

* Vintermånederne ekstremt kolde og lange, somrene korte og lune.

* Bruttonationalproduktet var i 1994 på 340\$ eller 2431 kr. efter 1997-tal.

* Landbefolkningen er hyrder og nomader med tilsammen 26,8 millioner husdyr (får, geder, kvæg, kameler og heste).

* Hovedstaden hedder Ulaanbaatar og har omkring 600.000 indbyggere, eller 25% af den samlede befolkning. I alt bor 53% af befolkningen i byområder.

* Befolkningstvæksten er på 2,6% pr. år, hvilket betyder, at Mongoliet er et ungt land. 47% af befolkningen er under 16 år og 20% er mellem 18-28 år. Gennemsnitsalderen er 22,5 år, og den gennemsnitlige levealder er 65 år.

* En mongolsk familie består gennemsnitligt af 4,6 personer.

* Mellem 7%-19% er ifølge forskellige kilder analfabeter - heraf udgør kvinder 25% eller mere. (Kilder: blandt andet UNICEF)

Traditionel nomade hårvask

Langt ude på de endeløse stepper havde de ellers så veltilpassede nomader nogle problemer. Det var vanskeligt at have rindende vand indlagt i en ger. Man måtte slæbe vand langt fra, med mindre man havde slået sin ger op nær en sø eller en flod. Selv da måtte man slæbe spande med vand.

Nomaderne lærte hurtigt at spare på vandet. Brusebad kunne slet ikke komme på tale. Dog var det rart en gang i mellem at få vasket håret. Især havde kvinder med langt hår det svært. Til hverdag var deres lange sorte glatte hår sat op på hovedet fastholdt med forskellige smykker. Ofte var håret først flettet i fletninger eller lagt i knold.

Det var et stort og tidskrævende arbejde at anlægge sådanne friser. Derfor gjorde man det heller ikke dagligt. Der kunne godt

gå et par uger mellem at håret blev lagt om. I den periode kunne der, alt efter årstiden og især i den hede sommer, samle sig en hel del steppestøv i håret. Det meget fine støv trængte ind alle steder. Blandt med sol og sved blev støvet ofte til hårde skorper, som ikke umiddelbart kunne redes ud. Selvfølgelig ville disse støvskorper beskytte mod insektbid og andet utøj.

For at blødgøre disse skorper var man faktisk tvunget til at lægge håret i blød. Det kunne man ikke sådan bare gøre ude på de store vidstrakte stepper. Man måtte vente til tamdyrflokken passerede en flod. Normalt var mongoler, især mongolske nomader, mennesker, som ikke kunne svømme. Det havde de simpelthen ikke brug for at kunne.

Om sommeren, hvor heden fik støvet til at klistre håret sammen, var vandet i floderne varmt nok til at man kunne gå ud i det og være der længe nok til at støvet blev skyllet ud. Da man blev nødt til at opholde sig lang tid i vandet for at få opløst støvskorperne i håret, ville kvinderne ikke ødelægge deres pæne tøj med flodvand. Det var derfor almindeligt, at de badede nøgne.

Folk, der tilbringer megen tid sammen med dyr og følger med i disse dyrs liv og forplantning, får et meget afslappet forhold til hinanden. Selv om stepperen synes uendelig, bor man tæt i ger'en, og er derfor vant til at se hinanden tæt på. Etiketten kræver dog, at den viden man på den måde kommer i besiddelse af, må man aldrig bruge i samtale med andre. Det ville være uhyrlig uhøfligt, og man vil straks tabe ansigt. At tabe ansigt var en stor straf, som man gerne ville undgå.

Om vinteren var det for koldt til nøgenbadning i floderne. Nogle af disse ville endda være helt tilfrosne. Naturen havde dog indrettet sig så viseligt, at sneen forhindrede steppestøvet i at sætte sig i håret. Desuden ville kulden forhindre, at man svedte så meget, så det var faktisk kun i sommer halvåret, at der kom støvskorper i håret.

Det med støvskorper i håret var især kvindernes problem, fordi de satte deres hår så flot op i lang tid af gangen. Mændenes hår hang blot blafrende, så støvskorper fik ikke ro til at danne sig. Derfor så man langt sjældnere mænd bade nøgne i floderne om sommeren. Og gjorde de det, var der gerne en anden årsag til det. ☺

Tschnav

Mongoliets provinser og selvstyrende byer

Mongoliet er administrativt opdelt i 18 aimags; det vil sige provinser. Hertil kommer 3 selvstyrende byer: Hovedstaden Ulaanbaatar; Darkhan og Erdenet. Hver provins er igen opdelt i kommuner (sum på mongolsk; somon på russisk). Der er i alt 298 sums.

Denne administrative opdeling er foregået over en lang årrække, hvor der er sket adskillige ændringer. I de første år efter, at Den Mongolske Folkerepublik blev proklameret, var landet opdelt i 5 aimags (Bogdkhan Uul, Hanhenti Uul, Tsetserleg-Mandal Uul, Hantaishiir Uul og Chandman' Uul.

Disse aimags var igen opdelt i 72 hoshuun, som var underopdelt i 512 sum, der yderligere var opdelt i i alt 7.900 horin.

Denne mange-strengede struktur blev ændret i 1931, hvor enheden hoshun forsvandt ud af billedet for igen at indgå som dele af 13 større enheder, aimags. Disse nye administrative områder var:

Arhangai, Dornogov', Zavhan, Övörhangai, Ömnögov', Töv, Uvs, Hovd, Hövsgöl, Hentii, Dornod, Altai og Taran.

Processen fortsatte, og i 1940 blev der dannet yderligere 5 aimags (Dundgov', Bayan-hongor, Sühbaatar, Bulgan og Bayan Ölgii). Hermed var Mongoliets administrative enheder kommet op på de nuværende 18 aimags.

GER har tidligere omtalt nogle af de mongolske provinser og selvstyrende byer. Det er sket i følgende numre af bladet:

Provinser:

Uvs aimag: GER(6):15.
Hövsgöl aimag: GER(7):29-30.
Hovd aimag: GER(7):30.
Dornod aimag: GER(9):28-29.
Dornogov'aimag: GER(12):14-15.
Sühbaatar aimag: GER(17):18-19.
Gov'Altai aimag: GER(20):13.

Selvstyrende byer:

Ulaanbaatar by: GER(4):1-5.
Darkhan by: GER(24):28.

I dette og de følgende numre af GER vil vi gennemgå de øvrige provinser mere systematisk. De provinser, som er mest besøgt af turister, ligger i den midterste, centrale del af Mongoliet. Fra disse områder foreligger der mange informationer. Til gengæld kan det være vanskeligt at få præcise, opdaterede oplysninger om Mongoliets yderområder. Hvis nogle af GERs læsere har besøgt disse mere perifere - og dermed sjældnere besøgte - områder, er læserbreve med personlige oplevelser og iagttagelser meget velkomne; også selv om vi tidligere har omtalt lokaliteten her i bladet. Sådanne informationer kan ikke alene hjælpe os alle til at lære landet bedre at kende. De kan også hjælpe kommende rejsende til at planlægge deres rejse bedre. ☺

Bent Gynther

BAYAN ÖLGII - provinsen længst mod vest

Denne aimag ligger i den højeste del af de mongolske Altai-bjerge. Den grænser op mod russisk Sibirien mod nord; ligger spids mod spids med Kasakhstan i vest og har Dzungariet i den kinesiske provins Sinkiang (Xinjiang Uygur Zizhiqu) som sin sydlige nabo. Det er et bjergigt område på omkring 46.000 km². De højeste toppe, der dækkes af evig sne, når op over 4.000 meter over havet, for eksempel Tavan Bogd, Möst, Tsengel Hairhan og flere andre. Her findes Mongoliets vestligste punkt, Maant Uul, som ligger, hvor breddegraden 48°58' længdegraden 87°44'.

Mongoliet har to tidszoner. Der er således en forskel på en time mellem de tre vestlige aimags (Bayan Ölgii, Uvs og Hovd) og resten af landet - der følger Beijing-tid. Mens størstedelen af landet har en tidsforskel på UTC+8 timer (tidligere GMT+8), så er tiden i de 3 provinser mod vest UTC+7 timer.

De mongolske Altai-bjerge er Mongoliets største bjergsystem. Området kaldes ofte "Det mongolske Tibet", og som i Tibet er landet stort set uden træer. Til gengæld er der bjerge, klipper og stenørkener.

Tavan Bogd, (det vil sige "De 5 Helgener"), når en højde på 4.374 meter over havet. Stedet kaldes også Nairamdal, det vil sige "Venskabs-toppen", fordi den grænser op til 3 nationer. Fra Tavan Bogd, som ligger i den højeste del af landet, strækker bjergsystemet sig mod sydøst og deler sig i talrige bjergrygge. Mod nordvest er bjergkædens bredde ca. 350 km, mens den mod sydøst snævrer ind til ca. 150 km's bredde. Gennemsnitshøjden er 3.000-3.500 meter over havet. Bjerget Mönh

Hairhan når en højde på 4.200 meter over havet.

Altai afgrænses mod nordøst af den store sækning, der kaldes De store søer. I Tavan Bogd bjerggruppen findes Mongoliets længste gletsjer, Potanin, der er ca. 20 km lang. Der findes ca. 200 gletsjere i området, og de dækker sammenlagt et areal på ca. 500 km². Asiens vandskel følger bjergryggen langs de højeste bjerge her i det mongolske Altai.

Beliggenheden her i centrum af Asien har gjort området til et mødested for flere folkeslag. Hovedparten (ca. 95%) af de ca. 100.000 indbyggere er kazakker. De taler et tyrkisk sprog, og de er muslimer. De sidste 5% er etniske mindretal fra Halh, Urianhai, Dörvöd og Torguut.

Kazakkerne begyndte at komme her omkring 1840. De var nomader, der lod dyrene græsse på sæterne om sommeren, mens de tilbragte vintertiden i selve Kasakhstan eller i den kinesiske Xinjiang-provins. Efter den mongolske revolution i 1921 blev Kina, Rusland og Mongoliet enige om at trække en permanent grænse. Det forhindrede dog ikke kazakkerne i at leve på tværs af grænserne helt frem til 1930.

I 1931 blev Chandman' Uul aimag delt i 3 (Bayan Ölgii, Hovd og Uvs). Samtidig blev Bayan Ölgii reserveret som fast hjemsted for kazakkerne. Ved Sovjetunionens sammenbrud i 1991 fik den tidligere unionsrepublik Kasakhstan selvstændig status. Det fik en stor del af Mongoliets kazakker til at forlade Bayan Ölgii for at bosætte sig i det nye hjemland. Bayan Ölgii har derfor - som den eneste mongolske aimag - oplevet et dalende folketal. Forbindelsen til Kasakhstan udvides stadig, og

man kan nu telefonere direkte mellem de to områder.

Bayan Ölgii's administrative center ligger i byen Ölgii, der samtidig er hele regionens kulturelle centrum. Her udgives avisen Zhana Umer ("Det nye Liv"), som er skrevet på kazakkernes sprog, der også er områdets talesprog. Dette betyder, at besøgende fra andre mongolske aimags kan have svært ved at gøre sig forståelige, når de besøger Bayan Ölgii. Der undervises nu på kazak-sproget fra 1.-4. klasse, hvorefter undervisningssproget er mongolsk. Man har hidtil brugt det kyrilliske alfabet, men har nu ændret skriftsproget, dels til det oprindelige kazak-alfabet med 42 tegn (som er udviklet fra arabisk), dels til de traditionelle, mongolske skrifttegn.

I Stalin-tiden blev kazakkernes moskeer jævnet med jorden, men i 1992 startede man opførelsen af en ny moske i Ölgii. Samtidig fandt den første pilgrimsrejse til Mekka sted, efter 66 års pause.

Bayan Ölgii betyder "Det rige Land", men ironisk nok er det i denne aimag, der findes den højeste arbejdsløshed i Mongoliet. Økonomien er først og fremmest baseret på kvægopdræt. Der findes over 1,5 million stykker kvæg, især geder og får. Desuden er der en del vilde får. De findes i "Altaibjergenes ryggrad" i et område, der hedder Hüh Serhiin Nuruu. Det er nu omdannet til et særligt naturreservat.

Det bjergrige terræn med mange gletsjere egner sig ikke til landbrug, men der dyrkes dog lidt korn til foder i floddalene. I Ölgii forsøger man sig med lidt småindustri. Der findes kraftværk, som udnytter jordvarme, og der er - naturligvis - et uldvaskeri. ☺

Bent Gyntner

Yos zanjil – traditionelle skikke

Regler for korrekt opførsel på besøg hos mongolske nomader

Del 1

Foto: Ann F. Benwell, august 1996.

Når man besøger en nomadefamilie i Mongoliet, vil det gøre et utrolig godt indtryk, at man kender og efterfølger de mongolske regler for god opførsel. Det viser, at man respekter kulturen, og at man modtager den gæstfrihed, man bydes. I Mongoliet siger man generelt ikke så ofte 'tak', som man gør i dansk kultur. Tak udtrykkes mere i ens opførsel, den måde man giver og tager, spiser op, sidder og i øvrigt gebærder sig på. Mange af de skikke, der bruges her, er mere formelt formuleret i yos, regler for korrekt opførsel.

Yos udtales [jå's] og betyder 'generelt accepteret regel'. Hvor litteraturen siger 'yos', siger mongolerne selv 'yos zanjil', som be-

tyder mere 'traditionel skik'. Sidstnævnte afspejler måske bedre reglernes oprindelse og deres autenticitet, men nyere regler forveksles med yos og inkorporeres med de gamle, og der er givetvis uenighed om hvorvidt en regel er en 'rigtig' yos eller ej. De følgende yos og andre regler har jeg selv lært fra medarbejdere og venner i Mongoliet i 1994-1997, specielt M. Erdenechimeg, Dornogobi, og D. Altangerel, Ulaanbaatar, som altid rettede mig på vores ture til Gobi, og hvor end vi færdedes. Jeg har så senere sammenholdt dem specielt med Caroline Humphrey's *"The host and the Guest: One Hundred Rules of Good Behaviour in Rural Mongolia"*.

Når hendes liste var anderledes eller manglede regler, har jeg kunnet spørge D. Altangerel. Jeg fandt ud af, at ikke alt er yos, men 'almindelig opdragelse', eller russiske traditioner, måske nye yos.

Som for eksempel at glædes over, at man baldrer en skål; et uheld, jeg selv er blevet prist for af en nomadisk familie, men som egentlig er en russisk skik.

Jeg har været nødt til at dele dette indlæg til Ger i to dele. Den første del er begyndelsen på en liste over regler generelt. I anden del vil jeg fortsætte listen og give eksempler på, hvordan yos formuleres og forklare mere om baggrunden for reglernes tilblivelse og brug, samt skelne mellem yos og andre skikke.

Denne lidt ulogiske opdeling har den årsag, at nogle læsere måske skal til Mongoliet, før anden del kommer, og så vil det være mest praktisk at have kendskab til de konkrete regler. Jeg vil derfor ikke forklare så meget mere, men give en gennemgang af, hvad man kan gøre for at tilpasse sig livet i en ger.

Reglerne er mest indrettet til livet i en ger og er opstået i nomadismen, men mange praktiseres fuldt ud også uden for ger'en, i byerne, på kontorer og især i private hjem.

Så prøv at huske dem, også selvom turen begrænses til Ulaanbaatar. ☺

Ann Fenger Benwell

Yos, skikke og regler for god opførsel når man besøger en nomadisk familie i Mongoliet

Ankomst

Når man ankommer - normalt sker det for vores vedkommende i en russisk jeep - læner den mest betydningsfulde lokale person i jeepen eller chaufføren sig ud og kalder på folk til at holde hunden. Hvis den ser biddsk ud, kalder man ud ad sidevinduet!

Man råber 'hold hunden' selv om man ved, at det er et tandløst kræ (hvilket er sjældent) eller en hvalp. Man signalerer hermed ikke blot sin ankomst, men man viser også, at man kommer som gæst. Man melder sin ankomst - og er ikke en fjende. Kun fjender lister sig ind på en ger.

Ifølge yos er det uforskammet eller dårlig opførsel ikke at annoncere sig ankomst. Når hunden er fastspændt eller holdes, kan man så gå hen til ger'en og vil nu vide, hvilken een, der er den rette. Det vil sige hvor familiens eller 'hot ailens' overhoved bor.

Hvis man kommer gående eller er til hest og er kendt af hunden, kommer man heller ikke uanmeldt; man rømmer sig kraftigt, men banker ikke på, som foreskrevet i en yos. Det forklarer måske til dels den praksis i offentlige kontorer, at man ikke banker på. Jeg arbejdede i et år i en aimag-administration i Gobi og to år i Undervisningsministeriet i Ulaanbaatar og lærte efterhånden ikke at blive distraheret, når døren gik op og en fremmed kiggede sig omkring.

For danske besøgende vil det nok ikke være relevant, men jeg vil alligevel nævne, at man ikke tager våben med ind i ger'en, men stiller dem uden for. De fleste vil nok have en lommekniv med. Det er helt i orden (det forventes næsten), men bær den ikke i hånden. Den tages først frem, når der serveres kød.

Man træder over dørtærsklen med højre fod og træder aldrig på

dørtærsklen. En anden yos, jeg hverken har oplevet eller fået forklaret, er, at hvis man på vej ind i ger'en snubler, opfattes det som heldigt, og 'familien får noget'. Hvis man derimod snubler på vej ud, 'mister værtsfamilien noget'. Hvis der er børn med, sendes en tilbage med noget gødning at lægge på ilden.

I ger'en

En ger er altid rejst med døren mod syd, og hele ger'en er delt op i ordnede dele, hvor alt husgeråd har sin faste plads, og hvor familiens medlemmer og gæster har deres pladser.

Inde i ger'en er nord den mest respekterede del, hvor det buddhistiske alter, familieportrætter og værdifulde eller kære egendele opbevares. Mod syd er en mere urolig del, hvor daglige aktiviteter finder sted: for eksempel madlavning og vask.

Øst og vest har også betydning, hvor vest er mandssiden og øst er kvindesiden.

En ovn er anbragt midt i ger'en (lidt mod syd), sådan at skorstenspipen går ud gennem ger'ens runde åbning i loftet. Ovnene vender normalt mod syd-øst (kvindesiden), hvor også køkkengrej er placeret. Ovnene tiltes ganske lidt mod nord, i respekt til husalteret og idet det lukker lidt af mod døråbningen mod syd. I dag tipper man måske blot gryden og ikke hele ovnen.

Ved siden af ovnen (mod syd eller syd-vest) står kassen til gødning, som helst altid skal være mindst halvfuld. Man bør aldrig sætte sig på eller smide personligt affald i kassen eller ovnen. Det vil sige man smider ikke hår, papirlommetørklæder eller pottepapir i.

Ovnen opfattes som et helligt sted, der ikke skal besmittes af menneskeligt affald. Man kan smide kødaffald/brusk på og smør (eventuelt tabt på gulvet), men aldrig mælk (eventuelt en bundslatte).

I det syd-vestlige hjørne er der normalt vaskefad eller i det tidlige forår plads til småkid og lam. Det er også her (eller mod øst) at dunken eller skindet til airag placeres. Man hælder ca. 6 gange daglig hoppemælken i beholderen. Det er så hele familiens, men specielt børnenes, opgave at pumpe de ca. 6.000 gange dagligt, der kræves for at få den rette fermentering.

Ger'en støttes af to stolper, som man helst ikke skal røre og slet ikke læne sig op ad. Det er traditionelt kvinders fødested (hvor kvinden kunne holde fast, mens hun fødte). Det siges, at man kommer til at bære en ekstra tung byrde, hvis man læner sig op ad en stolpe, der bærer den tunge byrde af en ger. Stolperne kan også i buddhistisk sammenhæng

symbolisere porten mellem vores verden og en overnaturlig verden, men det er de færreste unge, der bevidst i dag. Derfor er der ikke mange, der ved, hvorfor man ikke rækker ting til hinanden gennem de to stolper og aldrig selv går imellem dem.

Man træder heller ikke over genstande, specielt ikke mands klæder og redskaber. Tøj ligger generelt aldrig på gulvet, men der kan ligge stof til en dell, der bliver syet.

Hvis en urga (stanglasso) ligger uden for, er det meget vigtigt at gå uden om. For os ligner det bare en lang pind, så gør det hellere til en vane at gå uden om alt.

En yos, jeg aldrig selv bemærkede var at knappe sin dell og skjorte, når man ankom på besøg. Det er muligvis en skik, som gamle folk overholder, eller en skik, der nu kun bruges ved særlige lejligheder, som for eksempel indvielse af en ny ger. Her bemærkede

jeg engang, at alle bar knappet dell og hat, selvom ger'en var fyldt til bristepunktet af mennesker, der var varme af mad, drikke og fuldt blus i ovnen.

Placering i ger'en

I det daglige bevæger man sig ganske frit rundt i ger'en. Reglerne virker ikke hæmmende på familiens trivsel. Børn leger i den nordlige del, hvor kvinder også sidder og syer. Her kan hele familien sidde og se tv eller spille spil. Men mænds plads er mest i den nordlige del, selvom også de sidder i køkkendelen og laver mad. Men der er alligevel nogle regler, som overholdes af specielt ældre mennesker. For eksempel bør kvinder ikke krydse den nordlige del af ger'en fra vest mod øst, men den regel opfattes af mange moderne kvinder som diskriminerende. Man bør kunne færdes frit i sit hjem, har kvinder fortalt mig. Alligevel opfattes den øvrige hierarkiske orden som acceptable og nødvendig, omend lidt svær.

Når der er gæster, træder reglerne tydeligere frem. Børn opholder sig så ikke i den nordlige del, medmindre det er en lille kæledække, der sidder hos faren. Faren, oftest familieoverhovedet, sidder mod nord - eller mod nord-øst for at gøre plads til gæster.

Når man som gæst kommer ind i ger'en, bliver man anvist plads mod nordvest, det vil sige man går venstre-om. Mænd vil normalt sidde længst mod nord, med den højstrangerende tættest på midten og med kvinderne længst mod syd, eller på østsiden, hvis der er lokale.

Det er ikke altid nemt at placere folk, og det påskønnes, hvis man selv er sin rang bevidst. Når jeg rejste i Gobi, var det mig som udlænding og repræsentant for et projekt, der blev placeret øverst,

Dundgobi aimag: indsamling af gødning

Men det blev også accepteret og påskønnet, hvis jeg ankom som kvinde og satte mig i den østlige side. Men det var næsten kun muligt, når jeg betonedede, at jeg ikke var på arbejde.

Når jeg rejste med projektmedarbejdere, var det ikke altid nemt. Der kunne være lokale sum- og aimag-administratører, som nomaderne kendte, men også folk fra Ulaanbaatar og udlandet, som man ikke kendte status på. Derfor gik sum- eller aimag-guvernøren/øverst forrest og anviste pladser, så familien og gæsterne ikke kom i forlegenhed. For turister vil det nok være rejselederen, der sidder 'øverst', efterfuldt af den ældste mand. Ældre kvinder kan have højere rang end yngre mænd, men vil måske sidde højt mod nord på østsiden. Og kvinder med høj officiel rang (eller uddannelse) vil også blive højt placeret. En gæst bør blive på sin plads og ikke bevæge

sig meget rundt (men det er der heller ikke megen plads til).

Man sidder normalt på små skamler, hvis der er. Ellers på kanten af sengene eller på gulvet. Skamlerne gives normalt til gæster, mens værten selv sidder på gulvet på sin ene fod eller med et ben strakt og det andet bøjet. Som hovedregel sidder man på sin fod, med modsatte ben bøjet som i hugstilling. Man skærmer for døren med sit ben, så hvis man sidder i østsiden er venstre ben bøjet, og i vestsiden bør højre ben være bøjet. Det gælder både for kvinder og mænd. Kvinder sidder aldrig med benene overkors, det opfattes som vulgært, uanset om man har lange bukser eller kjole på. Man skal også undgå at sidde med benene strakt ud mod andre, specielt mod nord. Man viser ikke fodsåler mod værten/den hellige side.

Under et måltid taler man kun lidt og lavt – man pudser heller ik-

ke næse, det gør man ude. Mongolerne har intet papir til det og kan heller ikke smide papiret i ildstedet. Jeg har oplevet mange udlændinge pudse næse og det tages ikke ilde op, men smid aldrig papiret i ovnen eller i gødningskassen.

Man laver generelt få bevægelser i en ger og undgår at gå forbi personer (hvilket kan være svært), og man kaster ikke ting rundt. Kun brødre eller gode venner vil smide tændstikker og lignende over til hinanden. ☺

Ann Fenger Benwell

Fortsættes i Ger(26): Afsnit 2: Placering i ger'en (2), Mad og drikke, Vodka, At give og modtage, Gaver, Klædedragt, Afrejse.

(Hvis nogen ønsker resten af listen, før en eventuel afrejse, er de velkomne til at ringe til mig.)

Bouman Tolgoi

For fem år siden vendte de første vildheste tilbage til Mongoliet. Bag det enestående projekt stod en hollandsk organisation til bevarelse og beskyttelse af den oprindelige hest med ægteparret Jan og Inge Bouman i spidsen. Det er et initiativ, mongolerne i høj grad har værdsat. Nu har man navngivet en bjergtop i vildhestereservatet efter Jan Bouman: Bouman Tolgoi.

"Du må ikke gøre naturen fortræd!" sagde dr. Tserendeleg til mig, da Bulgan og jeg en grå regnvejrsdag besøgte ham på hans kontor i Ulaanbaatar. Tserendeleg er leder af the Mongolian Association of Conservation of Nature and Environment og koordinator på det hollandsk-mongolske vildheste-projekt. Selv om det er fire år siden nu, står Tserendeleg's ord naglet i min bevidsthed. Hans begejstring for vildhesteprojektet var stor og ægte. Hertil kommer mit eget ophold i Hustain Nuruu, møderne med Jan og Inge Bouman, som jeg ofte tænker på med stor glæde og dyb taknemmelighed. Hesten har altid fyldt meget i min tilværelse.

I dagens Danmark er dyrevelfærd på den politiske dagsorden, efter at vi i årevis har produceret husdyr i lukkede staldsystemer, på en alt for lille plads. Det ser vi næsten dagligt i medierne. Historien om, at mælken kommer fra supermarkedet - og ikke fra koen - er ingen vittighed, men et moderne barns opfattelse af, at tingene hænger sammen på denne måde. Hvor vil jeg egentlig hen med det? Dyrevelfærd er et "nyt" ord herhjemme; i Mongoliet har det altid været en del af dagligdagen. Vi bør tage ved lære af steppens no-

mader om respekt for dyr og for naturen i det hele taget!

I tidligere numre af GER har jeg berettet om vildhesteprojektet og om livet i Hustain Nuruu. Det vil jeg gøre igen - i et kommende nummer. Projektet har stået på i fem år nu, og der er sket meget. Initiativtageren Jan Bouman er død, og mongolerne har opkaldt en bjergtop efter ham. Inge Bouman fortæller om den specielle bevidsthed i det seneste nummer af "Przewalski Horse". Den blev til på initiativ af dr. Tserendeleg og hans meddirektør mr. Amarkhuu.

I hestens time

I hestens time søndag den 24. august 1997 blev en smuk, hidtil navnløs bjergtop i Hustain Nuruu opkaldt efter Jan Bouman. Den fik navnet Bouman Tolgoi. Tolgoi er det mongolske ord for bjergtop. Hermed satte Mongoliet et minde om Jan Bouman, hollænderen, der førte den forsvundne vildhest tilbage til sit rette element, Mongoliets enestående natur.

Tidspunktet var bestemt af buddhistmunke; stedet af dr. Tserendeleg og hans kone sammen med Inge Bouman, Anette Groeneveld og Jolanda Grosjean.

Forberedelsen

Sent lørdag aften ankom fire lammunke fra Gandan Klostret i Ulaanbaatar. Den ene var gammel; de andre unge.

Efter modtagelsen gik to af de unge lamaer i gang med at lave en offerkage af mel og vand; de formede den som tårne og gav dem en mørk rød farve. Dette blev forberedt til ceremonien, som skulle finde sted ved midnat. Ældste lama forklarede, at denne ceremoni var tilegnet mindet om Jan Bou-

man. Næste morgen ville følge en anden ceremoni på Hustai-bjerget, områdets det mest agtede. Fra gammel tid har man holdt ceremonier på dette sted. Denne gang messede lamaerne for at få bjergets ånd til at velsigne naturen, dens fauna og flora og mennesker.

Lamaen fortalte, at indvielsen af Bouman Tolgoi skulle finde sted søndag klokken 13, i hestens time. Tidspunktet mellem kl. 11 og 13 kaldes hestens time!

Indledende ceremoni

Da vi kom ind i administrationsbygningens mødelokale lørdag aften var stort set alle medarbejdere og familier samlet.

Bordet, forberedt til lamaerne, var dækket med mongolske mejeriprodukter, airag og arkhi. Helt tilbage fra gammel tid har mongolerne været afhængige af naturens produkter. På grund af de tætte bindinger til mælk, ost og ostemasse udgør ofringer til ånderne en vigtig del af alle traditionelle ceremonier. Der var så mange produkter på bordet, at Tserendeleg i stor hast samlede et ekstra lille bord lige før lamaerne trådte ind. Den smukke røde offerkage havde fået en særlig plads.

Ældste lama var iført en rød dragt med gult; han bar på en gul plastiktaske. Lamaerne pakkede ud og forberedte deltagerne på den kommende ceremoni.

Denne ceremoni skulle samle alle onde ånder og andre negative kræfter, så de kunne blive koncentreret på offerkagens meltårne. Ikke blot udefrakommende negative kræfter men også menneskers negative bevidste og ubevidste tanker. Alle døre og vinduer blev lukket og låst. Ingen fik lov til at forlade stedet. En af lamaerne var

specialist i bønner til denne særlige ceremoni. Han fremmumlede den religiøse tekst, mantraen, fra lølblade af den hellige bog skrevet på tibetansk, som lå på bordet foran ham.

Af og til fulgte de andre lamaer ham med sang. Lyden fra bedetrommen og tempelklokken (dilbu) ledsagede dem. Den Ledende Lama holdt lamaseptret (ochir). Den klangfulde lyd fra et blæseinstrument lavet af en menneskeknogle med læder i begge ender, var udtrykfuld. Det var lidt sært for os at erfare, at musikinstrumentet var lavet af en lårbensknogle fra en 18-årig kvinde. Efterhånden som bønnerne lød højere og højere, steg spændingen, beretter Inge Bouman, og hun fortsætter:

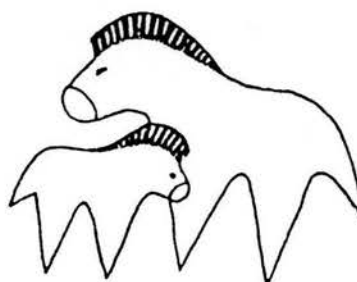
Pludseligt løftede en af lamaerne den røde offerkage og bar den langsomt ud af administrationsbygningen for at brænde den udenfor. Udfrielsen blev fejret ved at drikke og skåle med hvid airag og klar arkhi gik på omgang mellem deltagerne. Herefter gik vi alle til ro trætte og mættede af indtryk.

Højtideligheden på Hustai bjerget

Næste morgen hang tågen over området. Klokken halvelve var alle klar til at tage af sted iført tykke trøjer og jakker. Alle køretøjer blev hurtigt fyldt. Alle ville deltage i ceremonien på Hustai bjerget.

Det varede noget inden vi kom hen til bestemmelsesstedet, fordi bilerne måtte køre forsigtigt over de mange bump i hjulsporene. Jeepene standsede nogle hundrede meter fra bjergtoppen, resten af vejen måtte klares til fods. Kun mænd fik lov til at deltage i ceremonien på toppen. Da kvinder er tættere på "Moder Jord", måtte de blive ved bilerne.

Foundation for the preservation and protection of the

Przewalski horse

Vi måtte, fortæller Inge Bouman, lytte til lamaernes musiseren oppe fra bjergtoppen: det rytmske bækken og den dybe klang fra konkyliehorn sammen med tempelklokken. Senere fortalte en mand os, at en flok maralhjorte kom til syne da tågen lettede. Det må have været et fantastisk syn.

Der findes ovoos på bjergtoppen. Det er et symbol på mongolernes traditionelle respekt for naturen. Ovoos er en slags varde stablet af sten, grene and andre naturmaterialer, sommetider forsynet med religiøse billeder eller figurer. Det er forbudt at grave i jorden nær en ovoo. Man må heller ikke fjerne sten, skære i træer, dræbe vilde dyr eller forurene vandløb i nærheden. Man ved ikke hvorfra denne tradition stammer, men den man mener den er tidligere end Buddhismen.

Efter frokost forlod vi Bouman Tolgoi. Da vi nåede foden af bjerget, fulgte vi lamaerne på en lang række. De søgte langsomt at finde vej rundt om bjerget samtidig med at de sang og bad ånderne velsigne stedet og give Jan Boumans sjæl fred. Lamaerne bad os ikke se tilbage, den afdøde skulle finde fred og ... vi skulle fortsætte vores liv.

Respekten fra alle mærkedes inderligt. Bouman Tolgoi er blevet et symbol på samarbejde og venskab på tværs af grænser.

Traditionelt giver mongoler små gaver til familie og venner efter en mindehøjtidelig for en afdød. Et hvidt lys med den the Mongolian Association for Conservation of Nature and Environment og the Foundation Reserves for the Przewalski Horse blev overrakt til alle sammen med en æske tændstikker. Tændstikker er i høj kurs på landet. Børnene blev budt på hvid kost, risbudding og mongolsk ostemasse. Børn er vigtige i disse ceremonier; de er unge, de har et rent sind. Uheldigvis havde en dåse cola erstattet den mongolske te - men hvem kan standse udviklingen?

Da ceremonien var overstået, takkede vi lamaerne og sagde farvel. Roen hvilede igen over centret.

Guderne tilfredse

Pludselig var der stor tumult. Tserendeleg opdagede en slange inde i administrationsbygningen, tæt ved indgangen. Det satte stemningen i vejret. Der blev hurtigt samlet noget mælk, som skulle stænkes på slangen. Vi havde svært ved at forstå dette stemningsskift. Men Tserendeleg forklarede os, at slanger per tradition er et vigtigt dyr i Mongoliet. En slange betragtes som åndernes mund. Den beskytter guder og Buddha. Slangens opdukken i administrationsbygningen blev anset som et tegn fra guderne på tilfredshed. Denne afslutning kunne ikke have været bedre.

Weekendens begivenheder har sat sig dybt i vores bevidsthed, slutter Inge Bouman. ☺

Gudrun Lefmann

INDHOLD

Dansk Mongolsk Selskab	2	Tsehnay:	23
Rolf Gilberg:	3	Traditionel nomade hårvask	
Danske i Mongoliet		Bent Gynther:	24
Mongol Messenger:	4	Mongoliets provinser og selvstyrende byer	
Tsaatan-folkets rensdyrflokke er ved at forsvinde		Bent Gynther:	25
Berit Mühlhausen:	5	Bayan Ölgii provinsen længst mod vest	
Tsaatan kommer, Tsaatan kommer ...		Ann Fenger Benwell:	26-29
D. Narantuya:	6-7	Skik og brug i Mongoliet	
Det er på tide at åbne øjnene		Gudrun Lefmann:	30-31
The Mongol Messenger Quiz	7	Bouman Tolgoi	
I. Amarbat:	8	Litteratur, tillæg 15	32
Den urbane cowboy		Indhold	32
Ch. Baatarbeel:	9-10		
Sandheden om kapitalismen kom for sent			
Lis Nielsen:	10-11, 17		
Blå himmel - i Usserød			
Peter Erlitz:	11		
En indsats der nytter			
Erik Isager:	12-17		
De danske nybyggere på Zobelsletten (Del 4)			
Bettina Gram & Gitte Pedersen:	18-22		
Kvinder i Mongoliet: Ligestilling på retur?			

ISSN Nr: 0905-9504

Litteratur, tillæg 15

Benwell, Ann Fenger [1998]: *Sko-le via radio og kamel. Fjernundervisning af nomader i Mongoliets Gobi-ørken. Jordens Folk*, 33(1):11-18 (København: Dansk Etnografisk Forening).

Gram, Bettina & Gitte Pedersen [1998]: *Kvinder i Mongoliet: Ligestilling på retur? Kvinden og Samfundet*, 114(1):10-15 (København: Dansk Kvindesamfund).

Gram, Bettina [1997]: *Henved 6.000 gadebørn i løbet af 6 år. Unicef Nyt*, 3/sept 97:4 (København).

Kaufholz, Henrik [1998]: *Hovedstadens hede højtide. Mongoliets årlige festdag fejres på den varmeste og fugtigste årstid. Politiken - Vi Rejser*, pp:2-3, 21. marts (København: Politiken).

Kaufholz, Henrik [1998]: *Computere og nomadebønder. Turister og investorer bydes velkommen i Mongoliet. Politiken - Vi Rejser*, pp:2-3, 21. marts (København: Politiken).

Lefmann, Gudrun [1997]: *Bat bor i Mongoliet - Hestenes Land. Ridehesten-Hippologisk Pony*, 10/97: 14-16 (Hobro: Wiegaard).